

Forfatter: Helgesen, Poul

Titel: Een cristelig vnderwyszning (Martin Luthers Bedebog) (1526)

Citation: Helgesen, Poul: "Een cristelig vnderwyszning (Martin Luthers Bedebog) (1526)", i Helgesen, Poul: *Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, udg. af P. SEVERINSEN , 1932-1948, s. 184. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-helgesen01-shoot-workid62094.pdf> (tilgået 13. marts 2024)

Anvendt udgave: Skrifter af Paulus Helie 1. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

# **EEN CRISTELIG VNDERWYSZNINGH PAA THE THY GUDZ BUDORD, THEN MENIGE CRISTEN KIRKIS TRO OCK LOFFUE. WOR HERRIS BØNN PATER NOSTER, OC HUORE JESU CHRISTI DØD OC PYNE SCHULLE RETTELIGE BEGAAS OC TRACTERIS. [ROSTOCK 1526]**

186

187

**Erlig oc welbyrdig mandt oc streng Ridder  
her Olwff Nielsen till Valløff, Broder  
Paulus Helie Helser jnn Christo Jesu,  
medt Gutz naade och wenskaff.**

Thet er nu paa tredie aar, om megh rettelige drages til mynde, kiære Her Olwff Nielsen strenge ridder, at her kom till lande, een aff Morthen Lutherfß böger, som kalledis een bede bogh, ther først wdgick paa tydske, oc siden bleff wtset wdi latine. Ther ieg saa at samme bogh opkiøptis met stoer hast og fyg oc een aff thennum paa thet [A2b] sjyste, kom oc saa till myne hender, oc ieg haffde hende hasteligen beløbet, oc offuerseet Tha fand ieg noget som wor kommeth aff Luthers eghen aand, een part oc saa ther hanwm icke tillhørde, som hans seed haffuer alltidt værid at blende onty blant thet gode oc løghen blandt sandthed, at hand kwnde theß bæder sette oss glarøgne paa næse. Oc forthi gaff ieg sompt macth, oc sompt icke macth. Tha ieg betencthe medt migh, at mange skulle fare wilt aff samme lerdom, om hant bleffue till hobe, fald thet megh y synde, at ieg wille skelne thet gode fraa thet onde, oc huede fraa then wrenæ sæd, oc thet lade wdcaa paa Danske at theris 188

synd kunde ther medt dragis fraa the tydske böger, ther hwer mand tha leste saare gierne Oc tycthe megh, at ieg haffde ther till god rett, [A3a] at som Luther haffde taget thet gode affhilligemendz böger, Augustini Cipriani oc Bernhardi. Tha motte ieg oc saa røffue hannum thet fraa, ther hand haffde ingen ret till, oc helst forthi hand raaber nw møget till bage, oc icke giffuer macth aff thet som stoer y samme bogh, dog at thet er klar oc edill sandhed oc fordhi ieg kandt icke nw rygge thet som giort er. Thi at bogen er x. eller xij. ganghe wdscriffuen, Oc er y theris hender som henne icke wele giernæ aff lade. Tha wille iegh heller sielff indføre hende paa prenterijdt, en nogen anden skwlle thet giøre At ther skwlle inge wcristelige stycker tillsettis, aff myne vwenner. Ther giernæ giorde meg Lutthers, om the konde ther faa lempe till. Jegh haffuer well spurdt kiære her Oluff at ieg er forklaget hoss edher, at ieg skulde eth [A3b] stund anderledis predicke en iegh nw gjør, thet er at ieg tha predickedt med Luther, oc nw y mod. Men ther som ieg haffde noghen tijdt værid aff Luthers meningh, tha wilde iegh tacke gud, at hand haffde migh forløst aff then dieffuels snare, ther haffuer tha hegtet till een tijdt, thennom som ere wijvere en iegh noghen tijdt bliffluer. Dog ieg icke kendis meg nogen tijdt være besooren anthen medt Luther eller nogher aff hans tilhengere. Saa møget som ieg nogen tijd gaff macht aff Luthers böger. Thet giffuer ieg en nw macht, icke forthi at Luter saa schriffuer, men ath ieg less thet samme wdtij Hieronimi, oc Bernhardi, böger. Oc y Sancte Birgitte obenbarelsse, som er om gerighedt, hoffmod, oc wkysckhedt. Oc 189

andhare store oc groftue syndher, ther y mange aar wblue[A4a]lige driffwis, bode blandt then geestlige, oc then werdslige statth, at møgen syndt er till, thet er (dess vær) for møget sandt. Men ther findis tha ingen støre løghen, en then som Luther haffwer taldt oc screffuedt, mod kirckens Sacrament, macht, ære, lydelsse, gutz helgen, oc korttelligen modt all ære oc dygd, som wy snarlighe faa at wide, forthi gutz retferdighe dom, kand icke nw lenge tøffue, ther aff werdsens wbegribelige synd, oc wdygd, nw saare trengis till at skynde seg. Ther staar y Sancte Birgitte böger. Libro vi: ca: lxvij. At twenne teghen ere wisse om Antichristi tillkomme, eet nar then menige mand, will gierne høre Keterscke lerdome. Thet andhet nar klerkerid er

kommen i stoer foractelse oc haanhedt, om thet er icke nw forhender, maa y oc andhre gode mend døm[A4b]me oppaa, thet sies meg oc saa till, at ieg icke blyffuer hoss scrifftten, men er thet saa, at ieg nogen tijdt træder fra henne, witterlige, eller fortredelighe, giffue thet Gud at meg offuer gaar, Gutz plague alle mand till aa sy wn. Giøre oc andre saa, gud vnde thennom oc saa en tilbørliche straff, icke til siels forderffue, men at the kwnde sig rette oc kende syn wyldfarelsse. Thij beder ieg edher kiære her Oluff, at i gierne læssethenne bogh, icke for Luthers skyld, eller hans lerdom, som findis heer icke vdti, men for Ihesu Christi lerdom skyld, oc then hellige scriftis medt hellige mentz, Augustini, Cipriani, oc Bernhardi Vnderwißningh. Thette föffue breff, wille ieg eder tilschirffue, kiære her Olwff, paa myn orsage, oc met then lille bog, bekende myn fattighe tyenniste, for edher, oc [A5a] edhers kiære Moders gunst oc 190 gode willie. Men haffde iegh noget lenger wæriddt medt edher y kundsckaff, tha skulle ieg tale noget wyder medt eder y thette breff, dog thet kand een anden tijdt beder giffue sig, affeen anden orsage. Her medt edher then ewig gudt beffalindis, nw oc altijdt Schreffuet y Kiöffnehaffen, Sanctorum martymm Viti oc Modesti dag. Anno domini M.CCCCC oc xxvi. [A5b].

191

## **Een korth vnderwyszningh om the x. Gutz bwd ordt, alle thennom nyttelig som wille sigh Cristellighe och wdhen straff bewijsze bode modt gudt oc menniskens**

Then første Moisi tawle, indeholder trenne budt, oc hun bescriffuer oss hwes wij ære Gwdt plictige. Thet er, hwat oss bør at gjøre, oc lade aff the tyngh, som ære gud nest angaende. Och forthi paa mindis wij wdtij thet første bwdh, hwat Gudt er begerindis aff alles wore hiærter. Oc serdelis hwat meningh och [A6a] tancker wy skwllæ om hannum haffue Thet er, at alt thet gode wy mo rettelige begere, skwlle wy wente aff hannwm all ene, ligerwijs som aff en god fader, eller een möget goedt oc trofast wen. Oc thet vden twiwel, oc mistrøst vdtij en fasth loffwe, stadicht hob, oc sandt kiærligheedd, altijdt frøctindis at wy skulle hannum noget fortørne, icke anderlediss, end som en goed sön er omhyggellig ath handt schall icke misteckis sijn kiære fader. Thet vnderwijss oss oc saa Naturen at een Gudt er till som alth godt affkommer, oc ther hielper y all nød oc modgangh. Hwilcket oc hedninge bekenne y thet, at the mentthe seg thisse ting at forhwerffue 192 aff theris Guder the dyrckede thet dog icke wore Gwder wden till naffns. Och effther theris [A6b] wrange, oc wanwittighe loffwe. Saa lyder samme bwdt, Exodi xx.

## **Første Gwdtz bwdt Thw sckalt icke haffue andre oc fremmede Gwder.**

Thet andet bwdt vnderwijßer oss hwor wy skulle oss bewijße mod Gud besyndherlige wdtij the thing som ære legomlige, oc wdwortis for menniskens, oc inwortis for wort egedt hiærte, thedt er at wy skwlle ære Guds naffn, hans natur, oc gudomelig wærelsse er hwercken begribeligt aff oss, icke heller syelig oc vnderwysiligh for andre, alsomeniste er hans naffen forkynnellicht. Saa lyder bwdet. [A7a]

## **Andhet Gudtz bwdt Thw sckalt icke tage thijn Gudtz naffen forfengellige wdtij thijn mwndt.**

Thet thredie bwdt giffwer till kende, hwore wy skwllæ oss bewijße modt gwdt i legomligh oc wdwordis gierningh, oc dyrckylße, bwdet lyder saa.

**Thredie Gwdtz bwdt.  
Thw sckalt holde oc hellig gøre  
Høytelige dage.**

Nw see wy ath oss bywdis i thesse trenne bwdt, y hwes mode wy sckwle oss haffwe modt gwdt, meth 193 sindt oc [A7b] hiærtens tancker, met ordt oc gierninger, thet er wdtij alt wort leffnet.

Then anden Moisi taffle indeholder vij bwdt, som her effter følger, oc hwn fore giffwer, hwor wy sckwle oss bewise moedt mennisken, hwat heller thet er y gørinde, eller ladinde.

Thet første aff thisse vij. och fierde blant them alle, giffwer oss till kende hwadt wy ære waare offuerment plictige, oc effther thij, at the paa Gudtz wegne, haffue saadan mach oc befalingh, tha er thet tillbørligt, at thette bwdt skal følge nest effther the første try, som ere gwdt anrørindis. Exempell till thette bwdt ere, fader, moder, herre, hußbwnde, prelat, forstandere, oc alle the som haffwe almyndelige be[A8a]falingh, at styre oc regere Saa lyder bwdet.

**Fierde Gudtz bwdt  
Thw skalt hedre oc ære tijn Fader, oc thijn Moder.**

Thet andet bwdt y thenne taffle oc femthe blant them alle, vnderwijser oss, hwor wy skwle løffwe meth wor ieffencristen, oc wor lige, oc thet er hwer mandtz besynderlige persoon anrørindis, som er at wy skwle paa ingen mandt arghe, eller skade, men alle gaffene. Oc them besynderlige som till oss oc wor hielp trenger, hwat heller the ære Fattige, eller Rige wenner, eller vwenner. Saa lyder bwdet.[A8b]

**Femte bwdt  
Thw sckalt icke y hiell slaa**

194

Thet tredie bwdt y thenne taffle, oc siette y blant them alle, offuergaar waar ieffencristens persoon, at thet indeholder och beslutter the tingh, som waar ieffencristen eyer oc besydher, y blant hwilke the ypperste ære. Hans hustrw, børn, slecht, oc wenner hwilcket bwdt som aff oss esker, at wy skulle thennom icke skende, eller komme wdtij noget werlicth tall. Oc wanære at theris røcte kandt wdtij alle mode worde wbesmittet oc wforactigt Saa lyder samme bwdt.

**Slette bwdt.  
Thw skalt icke giøre Hoord [B1a]**

Thet fierde budt y thenne taffule oc sywende blant thennom alle, giffwer oss till kende, at wy icke maa sckade wor ieffencristen, paa sith tymelige gods, som er, at icke tage hannom noget fraa, eller ath forhindre hans fordeel. Men meer, at rame hans besthe medt raadt, oc gierningh. Saa lyder budet.

### **Sywende bwdt. Thu sckalt icke stiæle.**

Thet femthe budt i thenne taffle, oc Ottinde blandt thennom alle, giffuer oss till kende, at wy mo ingen mandz røcthe, eller ære formyndscke, men heller at forsware, oc fordectinge, alle mandt till gode, oc gaffen. Saa lyder budet. [B1b]

### **Ottinde budt. Thu sckalt icke sye falst vitne emodt thijn jeffencristen.**

195

Nw kundhe wy see, oc mercke, ath thet er oss strengellige forbudet, y noger mode at arge paa wor ieffencristen være sigh hans persoon, eller eyedorn Oc twert y moet, er thet oss oc strengeliche budet, at wy altijdt sckule giøre hans gaffen, oc formene hans sckade, Oc er thet saa ath wy offuerweye naturlig low oc sckæl, tha finde wy klarlige y thesse budt inthet andet, en thet som er gott oc redeligt. Oc ther hwert menniske wille segh bewysis, om thet waar anthen i gutz stedt, heller eth andet menniskis persoon.

The ij siste budt, giffue oss till ken[B2a]de, woer naturlige sckrøbelighefft, oc the klarlige bewijße, at wy ære syndige oc ondhe for Gudt, i thet de biwide oss the renæ tancker, oc begæring, ther wy icke kunde aff stedt komme, wdaff wor magt, oc forthi haffue wy y thesse twenne budt. Obenbare feyde, oc orloff arbeyde, oc wimage, wdtij all wor liifffs tijdt. Saa lyde samme budt

### **Nyende budt. Thu sckalt icke begere thin ieffencristens huss.**

### **Thijnde budt Thu sckalt icke begere hans Hustrw, dreng, eller Pyge [B2b] Qwegrh eller Noget handt eyer oc besyder.**

196

### **En kort beslutelsze paa thesse x Gudtz budt.**

Cristus siger saa, hwat som helst y wyle ath andre menniske sckal eder giøre, thet samme skule y giøre thennom, forthi siger Christus, thet er all then lerdom, som bode logen, oc profeters böger indeholder. Oc war thet saa, at huert menniske bleffue at spurd oc randtzaget. Tha sckule ingen findis, ther for welgerningh wille haffue wtacknemelighed Ingen wille, at hans naffen sckule komme wdtij nogen mandtz tale till ondhe. Inghen wille gierne forac[B3a]tis aff hofferlige menniske. Oc ydermere thet er ingen mandt, lefft at hans hustrw er wlidigh, wredt, genstridich wkysck eller wblw. Inghen will heller at hans gotz sckall hannom tagis, stiælis, eller røffuis fra, Ingen wille gierne bedragis, beswigis, eller beliffuis Ingen wille heller offuerfaldis medt Orloff oc Feyde, men heller will hwermandt, ath ther sckall brwgis moedt hannum kierlighedt, tacknemmelighed hielp, trøst, fromhet, tro oc loffue. Oc thette biwdis oss at giøre modt andre oc inhet andhet endt thet samme wy begere modt oss sckall brughis oc bewijsis

## **Hwor wy thesse budt bryde, oc offuer træde. [B3b]**

### **Saa synde wy modt thet Første budt**

Om wy vdtij wor modtgang bruge synelsse, troldom, eller anden dieffuels konst, eller oc om wy begere help och trøst, aff thennom som medt tro, och 197 loffwe, haffue sigh forbundet till dieffuelen, som troldkarle, eller troldqwinner haffue giordt.

Om wy bruge swerdtbreff, tegen, yrther, ordt, wyelsse, och andhen saadan tingh, som i then menningh icke andhet ære, endt sandt troldom, forthij ther settis loffwe till thennom, oc missloffue till Gudt.

Om wy bruge noggen anden swordt kunst, ther oc saa brugis wdtij atskillige mode som ære medt rijs, feykoste [B4a] Cristalniscke speygle besyndherlige klæder, oc farffue.

Om wy med lessningh oc formanelße vppgraffue penninge aff iorden. Alle saadane könster y huadt naffen thennom giffues, tha ære the och brughis modt thette budt

Om wy skicke, oc regere wore gierninger, oc wordt leffnet, effther hymmell tegen, oc spaamendz syelsse.

Om wi bescherme oss, wore børn, huß eller qwegh, med schrifft, eller manelsse, med dyr, swerdt, yldt, eller wandt Om wy wor wløcke oc modtgang tilllegge diefflindt, eller onde mennisker Om wy icke wdtij saadan meningh annamme onth oc gott, lycke oc vlycke, som thet waare for lowligh sag kommed aff Gudt, eller aff hans tilladeisse. Oc forthi skall thet annammis welwyllighe och haffues meth tacke, om [B4b] thet er onth eller oc offuergiffuis, om thet er gott oc Gudt saa teckis.

Om wy freste Gudt, settindis oss i sielss eller liffs fare.

Om wy ære homodige aff wor retferdighedt, wijßdom, eller andhre Gutz gaffuer, legomlige, eller aandelige

Om wy dyrcke och ære Gudtz hellien alsom eniste 198 for tymeligt gotz oc gaffen oc icke for sielsens nytte oc behoff

Om wy icke altijdt, oc paa alle stæder sette loffue till Gudt, oc alsomenisthe forlade oss till hans naade oc miskund i alle wor gierninger, oc alt wort gantscke leffnet.

Om wy twiffle noget paa then hellige tro, eller paa Gudtz mijskundt, och barmhertige willie.

Om wy icke styrke oc hielpe andre folckis wantro, oc misloffue, medt Raed oc goedt vnderwijßning, saa ath the [B5a] kunne komme i redt oc stadigh tro oc loffue till Gudt.

Her vndher besluttis oc saa all wantro, misloffue, myßhob och mystrøst, Ther nogen tijdt kunde haffues om Gudt eller om hans hellige godthedt oc lyffte.

### **Saa bryde wy modt thet andhet budt**

Om wy swerie aff en ondt waane oc y then sagh ther huercken er Gudt till loff, eller menniscken till gaffen

Om wy swerie oss wijtterlige om meen oc om wy icke holde troo oc loffue.

Om wy swerie eller oc loffue at gjøre noget ondt.

Om wy ynske eller bede nogen mand [B5b] ont ther till tagindis Gutz naffen som er om wy saa sye Gudt forbande tegh eller oc sette y blant hans hellige død saar oc blod.

Om wy daarlige, eller geckelige skernpte, oc taale om Gudt, eller och om wi drage nogen ordt aff ten hellige scrifft til daarligt skempt oc gammen

Om wy icke calle paa Gutz naffen, vtij wor 199 modgangh, oc om wy icke tacke loffue oc welsigne Gudt, y nødt och y løst, ont oc got, lycke oc wlycke.

Om wy ære oc vphøye oss oc wort naffen, oc begere at wor wijsdom, oc fromhedd sckulle actis oc affholdis.

Om wy falskellige calle paa Gudtz naffen, som Kettere gjøre oc om wy aff homodt for werdzens prijss tage oss til helligetz naffen, oc tytell.

Om wy icke loffue Gudtz naffen i alle the tingh, som hende kunne, huat hel[B6a]ler the ære oss medt eller y modt

Om wy icke straffe, eller staa thennom y modt, ther wanære Gudtz naffen, oc thet falskellige, oc spottellige bruge i nogen orsage till ondt.

Her vnder beslutis all forfengeligh, heder oc ere, som mennisenken tager seg till, y aandellige tingh, forthij Gudtz naffen bør alsomeniste at æris oc loffvis ewindellige.

## **Saa bryde wy modt thet Tredie budt**

Om wy icke høre predicken, oc lere Gudtz ordt.

Om wy icke bede oc tiene Gud i sand aandellighedt.

Om wy lade som gode gierninger gi[B6b]øris aff wor macht, oc icke kendis ath the ære Gudtz besynnerlige gierninger oc gaaffuer.

Om wy ære icke saa møghet dragne fraa wort eghet sindt oc begering ath wy lade alting ske oc være effter Gutz willie.

Om wy icke hielpe oc sckynde andhre till ath gjøre thisse tingh, eller och formene at gjøre her emodt 200 Om wy icke bekende wore synder for Gudt, met then acht at wy wille thennom bædre.

Om wy forsømme at tacke och loffue Gudt, for alle sine welgierninger

Om wy icke søger till messe oc almennelig bøn oc tieniste

## **Saa bryde wy modt thet Fierde budt [B7a]**

Om wy blygis wore foreldris armodt, oc fattigdom, eller noghen anden theris vselhedd oc modtgang

Om wy icke besørie thennom, medt klæde, oc føde, oc møget mere, om wy bandne, sla, foracte, oc ynske thennom ont eller oc met bagtall, hadt, oc wlidelsse wanære thennom.

Om wy icke haffue een ypperlig acht oc erlig menning, om thennom

Om wy icke holde thennom i ære, och wrdningh, oc saa naer thi ere oss strengge oc haarde

Om wy icke achte och holde wdh aff wort herskab oc offuermendt.

Om wy icke ere thennom tro, oc lydige, i alle sømmeliche tingh, som icke ere Gudt y modt, huat heller samme offuermendt ere onde eller gode.

Om wy icke forde och fremmæ thette budt, oc staa thennom i mod som that [B7b] forhindre.

Her wnder beslutis all fortredenheyt oc wlydelsse.

## **Saa synde wy modt thet Femthe budt**

Om wy bære wrede mod wor ieffencristen, eller och wdtrycke samme wrede medt spøtscke ord, oc tegen.  
201

Om wy aff wred Hugh kalle wor ieffencristen een daare, eller een geck, vnder hwilcke spottellighe nafffen, beslutis alle forsmædelige, och haanlige titæll, som ere spotz, oc sckendis ordt.

Om wy kundtgjøre een andens sindt oc sckrøbellighed, ther oss burde at hemble, skule oc orsage, alt that bør oss ath [hemble], som wy lønlige wyde, eller oss hemeli[B8a]ge syses.

Om wy icke forladhe brøde, ther brydis y mod oss, oc serdelis waare wenneris brøde.

Om wy icke bede wore vwenner godt.

Om wy icke bewijße thennom kiærlighedt willie, oc tieniste.

Her vnder besluttis alle the syndher som komme aff wrede, oc hadt, som ere mandrab, orloff, roff, oc brandt, ydermere kyff oc trekte.

Om wy affwindis wedt nogen mantz lycke, oc framgangh, eller eth glædis wed hans wløcke, oc modgang

Om wy icke bruge miskundelige gierninger, oc saa mod wor vwen oc fiende

Om wy icke affstyre, oc affwerie, fattige, oc vskyldige folkis sckade oc offwerlast.

Om wy raade, eller smigre nogen till wmildhedd, wold, oc macht. [B8b]

Om wy spylde samdrectighed, mellom folck aff had, oc medt løgen, oc bedregerij.

Om wy [icke] forlige, oc aff tale bulder och trekte

Om wy forsøme ath stijlle wrede, och hadt, ther som wy thet giøre kunde, forthij thet er, at icke forde, oc fremme thette budt.

202

## **Saa synde wy modt Thet Siette budt**

Om wy sckende nogen iomfru

Om wy beligge nogen mands hußfrw, som er ath giøre hoor, och om wy haffue lægere med andre løsse qwinner

Om wy bedryue kettery, eller saadan fulhedd, som er, nar wy syndhe medt [C1a] them, ther oss ære anørindis y sleght eller swagersckaff

Om wy bruge personer y modt naturin, huilcken fulhede, som kallis the stumme synder

Om wy med vkysk tale, hystorier, wijßer, belede, oc malning, styrcke, oc oppeholde vkyscke gerningh, oc tancker

Om wy medt øgen, hender, oc andre lemmer haffue oss vbeqwemellige y siwn, tageisse, eller hiærtens samtyke till sadan syndt oc fulhede

Om wy icke wocthe oss for the tingh, ther oss giffuer orsage till vkysckhede som ere offuerflødig madt, oc drycke, lædie, orkeløshedt, søffen, oc theris lige

Om wy dierffuelige daglige oc wenlige haffue omgengelsse medt qwinner, om wy ere mendt, eller met mendt om wy ere qwinner, forthi ther kommer stoer orsage aff till thenne syndt [C1b]

Om wy medt homodigt smyckerij, oc løsactigt omgengelsse, draghe andris begeringh till syndt,

Om wy vdi wor huss oppeholde, oc tilstæde syndigh orsage, medt vbeqwemme persooner, dryck, daabill, sengh, roo, oc mag

Om wy icke styrcke, oc bewaare andre folckis kysckhede, oc gode rycte, medt Raadt oc lerdom.

203

Om wy icke affwærie, oc affstyre skalkis macht, oc wold, dher the met wele nogen vbluelige offuer falde

## **Saa synde wy modt thet Siwende budt.**

Om wy bruge tiffuerij, roff, eller aager, dha synde wij wdtij aager, nar wy laane wort gotz bortt, och thet icke [C2a] forgeffues, men tagindis offuer summen nogen tingh, som oss kommer till bade, oc profit fortij wor herre siger saa, y sckulle vndtsette een anden met laan, oc wentte edher ther ingen profit fore.

Om wy haffue, oc bruge falsck wecht oc maade, y beßmer, kandne oc skieppe

Om wy affhende y kiøff ond waare, for then som burde at være godt.

Om wy opbære wretferdigh arff, och renthe.

Om wy forhale, oc indeholle, noghen mandz eller qwinnis forthientte løn oc icke betale y tjdhe

Om wy icke laane wor ieffencrihsten, ther tørfftig er, oc thet wden aager, oc pant, som hannom kandt till skadhe komme.

Om wy ære gerige, oc y alle mode omhiggellige, at sancke rigdom, oc i hues [C2b] mode, wy kunde medt argeliste drage fraa andhre oc till oss.

Om wy icke aff raade, oc aff styre wor ieffencristens sckade.

Oc om wy icke giffue hannom atwarsyll, om syn sckade.

Om wy forhyndre nogen mantz fordeel, oc gaaffn

Om wy myswnde nogen mandt syn lycke oc baade.

204

Her vnder besluttis alle gyrigedts omslagh, y huat naffn dhe haffue, eller thennom kandt giffues.

## **Saa synde wy modt thet Ottinde budt.**

Om wy vdij dom, tye oc icke thale [C3a] sandheedt, eller om wy vnderslaa, oc vndertrocte, thet som sandt er for wild wensckab, fryscht, fore gynst, eller gaffue

Om wy medt løgen eller skalkhede gjøre nogen mandt sckade.

Om wy medt sødt tale, oc sleg, oc saa sckade nogen mandt, som skeer naar wy ære lackere, oc ørehudere, eller wy tale medt two tunger aff een mundt.

Om wy døme nogen mands leffnet, tale, gotz, eller penninge till onde, eller oc komme thennom y nogen mandz hadt, oc vgynst.

Om wy gyernæ høre onde tunger, oc icke affraade sckalckis onde tale, eller staa y modt theris falsckhedt

Om wy icke bruge wor egen tunge till at forswaare, orsage, oc fordectinghe wor ieffencristens naffen oc, Rycthe heder oc ære.

Om wy icke straffe oc affsnybber la[C3b]kere, oc øretwder

Om wy icke obenbare, forkynde alle folckis gode gierninger, oc vnderslaa theris brøst oc mysgierninger

Om wy tye sandt, eller icke for sware thet som sant er.

Her vnder beslutis Alle the syndher som medt tunge bedriuis, y dom eller vden dom, nogen mandt till skade oc foractelsse.

205

## **Saa syndis modt the tw Siste budt.**

The thw siste budt, settis oss fore, ligerwijs som eeth maall eller en kamp ther wy sckullæ stunde till, oc øffue oss vdtij medt dawlicth arbeide, oc penitenze, kallindis ther till trøst oc styrke [C4a] aff gutz hielp oc naade. Then syndige, løse, oc onde, begering, wy ere met bespentte, hun forgaar icke eller platt offuerwindis, før en legommeth er omwendt till iord och muld Oc vpstaar y gien till thet vdødellige leffnet, som blifuer vden all brøst oc smytle

Alle the synder som Gudt aff forthørnis, bedriffwes modt noghen aff thisse budt.

Met wore fem sind, synde wy mod thet femte oc siette budt.

The vij miskundelige gerningher, besluttis y thet fempte oc syffwinde budt.

The vij dødellige synder, driffues modt alle budt, Hoyferdigheedt fin[C4b]dis y modt thet første, oc andet budt, Gerigheedt emodt thet siwnde, forhi at all girighedt er stijlt for Gudt, wrede oc awindt y modt thet fempte, Vkyssckhedyd y modt thet siette. Offuerflødigheedt oc y modt thet sietthe Ladthedt dogh at hun findis modt alle budt. Da er hun besunderlighe y modt thet tredie.

## **The som kailis fremmede synder.**

Badriffues oc sa modt alle Gutz bud, effther thi at wy medt budt, befalingh, raadt, hielp, oc samtycke, kunde synde modt alle Gudtz budt, The 206 fremmede synder bedriffues som nw sagt er medt budt, befalingh, raadt, [C5a] hielp, oc samtycke.

The iiij Raabende syndher, gjoris y modt thet fempte oc siwnde bud

Oc the stummæ syndher, som er y modt naturen, gjoris e modt thet siette budt, wdtij hwilcket all vkyssckhedyd forbiudis, vndentagen natturlig samgangh y egthesckaff.

I alle thesse gierninger see wy icke andet endt wor egen willie, oc kiærliheden, met huilcken wy alsomeniste atspørie wort gaffn, lyst oc glæde, tagindis bode fra gudt oc wor ieffencristen, thet thennom hør till, oc huercken giøre wy Gudt, eller mennischen thet wy ære thennom plictige. Sa at Augustinus haffuer rettellige sagt, at wor egenkiærliheden er hoffuedt oc begyndelse till all synd. [C5b]

Thi kunde wy klærlige skønie, at y tesse budt, icke andet biudis end gutz oc menniskens kierliheden, och icke andet forbiudis endt wor egen kiærliheden, saa at thesse budt bode brydis oc holdis medt kiærliheden, thet er forthi Sancti Poowels ord, at alle buds fulkommelsse, er een sand kiærliheden, ligerwiss som ther offuer ganch och brøde, er en wrangh oc vsandt kiærliheden.

## **Om alle thisse buds fulkommelsse. Saa fulkomme oc holde wy thet første budt.**

Om wy rædis oc elscke Gudt vdij [C6a] en sandt oc stadigh troo, oc saa forlade oss till hannom, at 207 wy plat negthe, oc forsage oss siælfue, i alle ting, onde oc gode, Oc saa sette oss y Gudtz williæ oc hender, at handt altingh wender oss till eller fra, effther syn benedide williæ, oc oss kandt nytteligt være saa at hans willie, kand bliffue heer paa iorden, som handt er y hemmellen. Oc alle the artikel som findis y then hellige schrifft, om troo, haab, redslekiærliheden till Gudt, sckulle dragis till thette budt, forthi the beslutis kortellige her vdtij.

## **Saa holde oc fulkomme wy thet Andhet budt.**

Om wy ære, loffue, oc prijße gudtz [C6b] naffen, medt welsignelsse. Oc paa kall saa at wy wort naffen heder oc ære ther offuer aldelis forsmæ, oc foracte, pa thet at gudt kannd then ære ene beholde, at som handt er altingh, saa giør oc altingh, oc besynderlige thet som er wel giort.

Till thette budt sckall dragis alth thet som stoor y then hellige schrifft, om gutz loff, ære, prijss, oc tacknemmelligheden, om hans benedide naffn, och om aandellige lyst oc glæde

## **Saa holde oc fulkomme wy thet Tredie budt.**

Saa sckulle wy setthe oss indt till Gudtz williæ, at wy begære inderlige thet handt sckall oss brughe i alle the [C7a] gierninger, ther hannom kunde tekis Oc forthi sckulle wy inthet acthæ oss siælfue, men lade oss at være wannectige till all dygt oc gode 208 gierningher paa thet, wy kunde kende, at wy haffue Gudt behoff, som sendeliche, er at være aandelliche fattigh. Oc forthij sckule wy offre oss y Gudtz hender

Ligerwijß som wy waare døde, eller wfødde, paa thet ath handt sckall all ene bliffue wor Gudt. Oc forthij giøre oss delactigh aff sit eghet naffen, oc syne gierninger, effther then meningh som the twenne budt indeholde, ther nw schreffne oc fortalde ere.

Oc ydermere sckule wy bewijsse oss, i all then dyrckelsse, som gud medt rettellige dyrckis, som eer at predicke for andre Gudtz ordt, oc ath høre gierne predicken, beløbe oc saa, medt hiær-[C7b] thens tancker, y thet hellige messe embede Gutz wsyalige welgiærninger, oc for thennom wide hannom tack, oc bekende wore synder, oc mysgierninger, for Gudt medt eth angerfuldt hiærte. Oc en fast loffue till Gudt, ath the kunde oss forladis, oc ther neesth, øffue oss i gode gierningher, met huilke tingh, wy sckulle trenge aldt legomliheden till, at være aandellighedt vnderdanigh, paa thet at wore gierninger, oc wort leffnet kandt høre gudt til oc icke oss, oc siwnis hans gierninger oc icke wore,

## **Saa holde oc fuldkomme wy thet Fierde budt.**

Om wy ere ydmyge, lydige oc vn[C8a]derdanige for all offuermacht, oc thet aff en from, oc en godt willie, oc helst forthij at thet er gudt tacknemmeligt, at saa sckeer oc serdelis naar thet kandt scke, wden all giensiæsse, klaffue, och knur.

209

I thette bud besluttis oc saa alt thet som staar i scrifften om lydelss, vnderdanighedt, reuerentze, oc vrdning mod Fader, och Moder, Konger, Offwerpment, Prelater, Prester, Gamble oc wyße mendt.

## **Saa holde oc fuldkomme wy thet Femte budt.**

Om wy ere taalmodige, mylde oc gode fredsommelige oc barmhiærtighe, oc om wort hiærte er saa klar gi[C8b]ort, medt wensckab, oc sahtmodighed at thet haffuer i sigh huercken wrede eller hadt, eller nogen haardheedt. Oc thet ickæ alsomeniste modt wore wenner, men oc saa modt wore vwenner, oc alle mandt.

I thette budt besluttis all then lerdom, som er y schrifften, om talmodighedt, sagtmodighedt, fred, endrectighedt, oc andre saadane dygder.

## **Saa holde oc fuldkomme wy thet Siætte budt.**

Om wy ere høffiske, rene, oc bliuge, icke alsomeniste wdi waare gjærninger, men oc saa wdi waare ordt, seder, oc hiærthens tancker, ther nesth, om wy haffue oss sparlighe y madt, [D1a] dryck, søffen, oc met the personer, som medt theris omgengelsse, willie, och wenskab, kunde drage oss y synd, och syndigh orsage,

I thette budt besluttis och saa all then lerdom, som staer y scrifften, om blwghedt, faste, ædrughedt, affholdt sparsomheedt, gudellige bøner, wegt 210 arbeyde, Oc i hues andre mode kyskhedt, oc reenhedt kandt bewaris och gemmis.

## **Saa holde oc fuldkomme wy thet Siwende budt.**

Om wy ere aandellige fattighe, oc welwilige sparsomme y wor egen theringh, oc runde modt andre.

Om wy ere redeboen, medt gotz, och [D1b] penninge, till at hielpe thennom som trenger, oc oss haffuer behoff,

Om wy leffue for wden nydsckab, och gerighed, redeboen till, at herbere for Gutzskyld fremmede oc weyfarne fattigh folck.

Her vnder besluttis alle the forbud, som ere mod Girighed, wretfanghed gotz, affled eller erfft mod aager, falsk oc swiig, skade, oc forhinder, paa wor ieffencristens gaffen eller oc forsømeisse till hans sckade

## **Þaa noiaæ oc tuiakomme wy tnet ottinae duat.**

Om wy ere fredsommelige, oc haffue eenn redelig tunge, ther sckader ingen mandt, oc gaffner alle, ther oc saa for[D2a]ligher twedracth. Orsager, och fordettinger thennom som brødige ære, och altingh dømer i then beste meningh.

I thette bud besluttis alt thet som er budet y scriften. Om tysthed oc beqwem tale oc y hwat som helsth wor ieffencristens røcthe, heder oc ære, sager, rettferdighed, oc godthedt, er angaaindis, och 211 alt thet som er forbudet om bagtall, løgen, wredelig dom, oc y hues andhre mode, wor tunghe, oc tale kand synde.

## **Om de tw Siste budt.**

Tha holdis the siste budt. Naar wy ære fulkommelige, gode, oc rene, bode for gierningh, oc begeringh, oc nar wy aff ett frompt oc runt hiærte, for[D2b]smaa all timelig rigdom, och legomlig løst, forthi wy tha hwercken begære nogen mantz gotz hustrw, pige, eller dreng huilcket icke kandt dog fuldkommelige sckee, i thenne syndige werden men y then tilkommendis helige oc euige tijdt.

I thesse budt biudis icke andhet ten ath wy sckullæ elске thet som er fremmet, oc almenneligt, oc icke oss sielffue Forthi thet er Christendoms kiærliheden, ther icke Ramer sith eget beste, men andris, thet er gutz oc syn ieffncristens, hues willie hand gjør oc icke syn egen. Som Christus Jesus wor frelsermand gjorde syn Faders willie, oc wort gaffen, oc icke sin willie, eller sith gaffen.

Oc forthi tha see wy, at alle sckickelige fundt, till at leffue eifther, ere kortelige besluttet, y thesse x budt, saa at [D3a] huilcken som wyl medt flyd, oc winskibelighed, fulkomme thesse budt, tha haffuer handt hwer tyme orsaghe till gode gerninger, saa at wy for then sag till tijds fordrefft tørrfue ickæ tage oss fore, andre fremmede oc vnyttige huerff som er at løbe fraa eth stedt, oc till et andhet, eller oc øffue seg i the gierninger, ther huercken biwdis oss aff gud eller oc kunde gaffne y fram tyden 212 Thij er thet obenbarlige nock, ath oss byudis ickæ i thesse bud, wor egen tiænniste, wort eghen gaffen, eller wy sckule aff andhre noghet forhuerffue, men alsomeniste hwat wy sckule gjøre, oc lade, mod menniscken, oc Gudt saa at een blyndt mandt maa ther tage oppaa, at Gudtz budt icke holdis, med then kiærliheden wy bewisse mod oss sielffue wor egen kierliheden oc gafen gifuer sig wel selff oc forthi gørts icke [D3b] behoff, at hand sckall oss biwdis, wij ere doch wor egne wenner naturlighe oc alth for møget. Ther komer iw alle synd vdaff, at wy formøget, gjøre wor egen wyllie, oc ramet wort eget beste, oc forthij gjørs thet meer behoff, ath draghe oss ther fraa, endt sckunde oss ther till, medt noget bud

Then leffuer forthi best, som brwger Cristendoms kierliheden mod een anden, thet er y sandthed hans retthe gaffen, oc profith, oc twerdt emod, then leffuer alsomwerst, som leffuer seg til gode, oc ingen anden till gaffen.

Thenne lerdom inde holde thesse x bud, aff huilcken wij kunde see, oc vnderstaa, at gantske faa menneske leffue rettellige, vdtij Guds low, oc bud. Oc y thet wy ere menniscker, tha findis ingen som rettellige leffuer, forthi wy ere wore eygne wenner formøget, [D4a] oc ther med hade wy andhre

## **Thisse samme x Gudtz budt kortelligen vth set paa Rijm.**

## **Thet Første.**

Haff ey Gudt, mer en een  
Om tw wilt være vden meen  
213 Elsck saa hannom aff hiærtens grundt  
Oc holdt hans budt, y alle stundt  
I hwadt tw elscker, lige met ham  
Thet blwffuer thijn Gud, teg til skam

## **Thet Andet.**

Thijn Gud sckaltu altijdt fyre oc ære  
Medt erlig tale, oc hiærtens begære [D4b]  
Skall hand være teg blid, oc icke wret  
Tha wocte teg wel, for løgen oc menet  
Then som wyll gierne, liwe oc swerie  
Sin egen siæl, monde handt forherie

## **Thet Trædie**

Wiltu teckis, thijn kiære Gudt  
Tha holt giærne, helligdages bwd  
Som er Gutz ordt, at giærne høre  
Oc ingen synd, met foracth at gjøre  
Oc ther till bruge, bode hender oc mundt  
I gode gierninger, aff hiærtens grundt

## **Thet Fierde.**

Nest thin Gud, ther tegh haffuer sckapth  
Elsck foreldre, aff all thijn macth.  
Saa foer tw alder lystigh, oc lang  
Oc ewicht liff, vden sorgh oc twangh [D5a]  
I foreldris naffen, besluttis the alle  
Som wy forstandere, oc høffuitzmend kalde.

## **Thet Femthe.**

Haff siden, aff alt thiijt hiærte kiær  
Thijn ieffencristen, som sidder teg nær  
Thij wocthe tegh well, for wrede och mandrab  
Om thu wilt bliffue, vdtij herrens wensckab.

Desligest, giør oc medt awindt oc had  
Tha bliffuer tw, med Gudt ewindelige glad.

## **Thet Siette.**

Wær kysck, oc reen, vdtij gierning, oc snack  
At tw kandt findis, vden meen oc lak [D5b]  
Giør ey hord, om tw est wijs  
Tha foer tw ewige loff, oc prijss  
Men kantu thin mage, ickæ ombære  
Tha gack y ectesckab, met heder oc ere

## **Thet Siwnde**

Gør een anden som tw wilt haffue  
Tha følger teg, gott røcte till graffue  
Begær forthi, aff ingen mandt  
Wden thet, tw met mindhe betale kant  
I huat tw faar, modt rett, oc sckiell  
Tu thet for gudt, bode røffuer oc stiell

## **Thet Ottinde**

Skall tw thijn Gud, rettellige frysche  
Gack effter ingen mandz ære oc rycte  
215 Thy tall aldri, om tw est from  
Falst vitne, eller wretferdig dom  
Bagtal, og løhen, sckall tw ey føre [D6a]  
Ey heller andre thet giør giærne høre

## **Thet Nyende**

Wyltu bliffue, vdtij herrens hyllist  
Tha giør hwer mand, sckyell oc fillist  
Begær ey hans ager, engh eller iordt  
Ey huß, eller noget vdt aff hans gaard  
Wden thet, meth mynde kand sckee  
Om tw skalt vndgaa, thet ewige wee

## Thet Tijnde

Wyltu tiæne Gudt, medt sandthedt oc troo.  
Tha begær inttet, aff een andhen mandtz boo.  
Wære sig enthen pige eller dreng  
Eller Hustrw, ther gaer medt hannom y sengh.  
Ellers kommer tw, y then nødt [D6b]  
Som er then ewige, sorg' oc dødt.

### Een kort vnderwijssning paa the artickill then hellige tro indeholder.

Then hellige tro summeris i trenne stycker, forthij hun indeholder the hellige trefoldigheds trenne personer, som ere Gudt Fader, Søn, oc then Helliand, saa at huer aff thennom y thette register tilleggis besynderligh magt oc krafft. Thi er thette 216 then ypperste Artickill, oc alle the andhre ere hans tilhang.

Men her sckule wy først agthe, ath ther troes i twenne maadhe, først tro wy that wære sandt ther sies om gud [D7a] som wy oc tro huadt ther sies om tyrkin, dieffuelin oc heluede, dog that eer meer at haffue kundskaff eller een forgengelig mening, en at rettelige tro.

I ander maade tro wy paa Gudt, that er at wy saa sette loffue till hannom, ath wy icke all eniste tror wære sant ther sies om hannom, men wy oc saa forlade oss til hannom, befale oc andtworde oss vdij hans hender och guddommelige willie. Oc paa een godt trøst, oc saa diærffue oss till ath giøre noghet met hannom, troendis vdhen all misloffue, at wy that aff hannom kunne faa oc forhuerffue, ther wy haffue hørt predickis oc talis om, y huess made wy aldrig setthe tro eller loffue till noghet menniske, fordi saa, kunne en, Tyrckin prijsis och loffuis for oss, vdij aller beste maade, eller om wy kunne tro noghet menniske være prijse[D7b]ligt aff syn fromheden meth alle gode wilkaar, icke kunne wy en tha saa tro paa samme menniske, at wy vdi alle maade forlode oss ther till.

Men then tro som setter seg trøstelige ind till gud, bode met liff oc død (thi at Gud er saadan i sandhed som han sies at wære) hun giør allene en cristen mand.

Oc huadt som helst wy begære vdi thenne tro, that wydes oss, oc henne kan inthet falst hiærthe haffue, forthi hun er then sande leffuendis tro, ther that første bud aff oss eskir oc begær, ther sier. Jeg 217 er thijn Gudt Tu skalt icke haffue andre och fremmede Guder.

Oc fordi nar wi saa sie, ieg tror paa Gud. Thette ord (paa) er icke sæt wdhens sag, eller forgeffuis, wy icke saa sie. Jeg tror Gud Fader, eller ieg tror om Gud Fader. Men iegh tror paa [D8a] Gud Fader, paa Gud Søn, och paa then Helliandt. Oc saadan tro sckall till inghen haffuis vdhen till Gud al ene. Oc idermere Jesu Christi guddom oc then Helliands bekende wy ther met at wy icke anderledis tro paa thennom en paa Gud Fader. Och forthi ligerwyss som ther vdti een maade, troes paa the trenne personer, saa ere the oc saa aleniste een sand Gud.

### Then Første part aff then Hellige troo. Jegh tror paa Gud Fader almetciste, hemmels oc jords sckabere. Thet er.

setther ieg til inthe werdsins menniske, icke heller till meg sielff, ey till myn magt lerdom, rijgdom wijßdom, fromhet, eller huat som helst ieg eyer oc besyder. Jeg setter myn trøst oc loffue till inthe creatur, huad heller thet er y himmelen eller paa iordhen. Myn loffue setter ieg all ene, till then wbetaete, vsynlige, oc vbegrybelige eniste gud, som haffuer sckapt himmell oc iord, hannom antwoder ieg meg.

218

Oc framdelis ieg rædis icke heller dieffuelin eller hans ondhe selsckab, forthi at myn Gud er offuer thennom alle. Icke will ieg heller dess myndhre forlade meg till Gud, om alle menniskin anthen plat forlade meg, eller och ginghe effter myn forderffue. Oc icke will ieg heller sette myndre loffue till [E1a] hannom, at ieg er arm oc fattig, wlert oc wanwittig, forsmaad oc tørfftigh, vdij alle ting. Icke heller dess myndre at ieg er een syndere, forthi at thenne myn tro som hun bode sckall oc bør, offuergaar alle tingh huatheller the nw ere till, eller oc ey, være seg syndt, eller dygd, oc kortelige huat som helst være kandt, saa ath thenne myn tro forbinder seg oc meg till gud, till huilked hans første bud meg lær oc trengher. Icke begær ieg heller aff hannom nogre teghen, at ieg sckall hannum icke freeste, men fastelige forlader ieg meg till hannom, dog han oc saa will forhale meg sine gaffuer oc naade, oc lenge wyll bydhe met thennom effter sin guddommelighe willie.

Jeg legger hannom fore huercken dag eller stund, maade eller wilkaar, men alting setter ieg wdi hans willie [E1b] aff een from oc fast tro, for vhen all mysloffue.

Effther thi han er alsom megtigst, huad kan meg tha fattis, ther han kan iw bode giøre oc bewyse meg. Effther thi han er himmels oc iords skabere, oc alle creatures herre, hwem kan tha taghe meg noghet fra, eller giøre meg skade.

Eller hwy sckule icke alting komme meg till gode och gaffene, nar then er meg gunstig oc will meg godt, ther all tingh er lydig och vnderdanigh: Nw 219 framdelis effther thi han er gud, tha wed han oc saa, huad han haffuer om meg forseed oc sckicked, oc i huess made han kan alting forde oc fremme meg till gode. Oc huad som helst han wed oc will, thet kan han oc aff stedt komme Oc fordi han er myn Fader, tha will han thet gantscke gierne. [E2a]

Oc ther som ieg forlader meg till hannom, oc inthe twyll paa desse stycker, tha er ieg i sandhed Guds sön, thiænere och arffuingh till ewyg tijdt, thi sckall alting hende meg effther myn tro oc loffue.

## **Anden part aff then Hellige troo.**

Oc ieg tror paa wor Herre Jesum Christum, Gud faders enisthe sön, som war vndfanghen aff then Helliand, och fød aff Jomfruw Maria, pynt oc plaget vnder Pontio Pylato, kaars[E2b]fest død oc iordhet, nedderstey till heluede, och tredie dag opstod aff døde. Opfor tillhimmels, och sider hoss Gud Faders høghre syde, hueden han er oc igen wentendis at dømme leffendis oc døde.

## **Thet er.**

Jeg tror icke all ene Jesum Christum at være Guds Faders sandhe oc eniste sön, fødder aff ewig tijdt, aff guddommelig natur, ther er oc wærid haffuer ewigh, vhen all begyndelsse. Men ieg tror oc saa alting ath være hannom vnderdanig, oc fordi 220 tror ieg hannom at være mijn, oc alle creatures herre, ther han aff guddoms magt, [E3a] haffuer skapt met syn Fader.

Jeg tror, at inghen setter rettelighe loffue till Gud Fader, eller oc kan till Faderin komme, aff syn wijßdom, forstandt eller klogskaff, eller være seg huad som helst neffnis kand, i himmel och paa iordhen, vhen formedels thenne Guds eniste sön Christo Jesu, thet er medt een stadig tro paa hans hellige naffen, fwrstelige rige oc guddoms magt.

Jeg tror stadige vhen all mysloffue, at han er vndfanghen aff then Helliandt, megh till gode, for vhen alle mantz oc legomlig gerning, for vhen legomlig Fader oc mantz natur. Och thet fordi at han wille reengiøre, alle theris syndige, legomlige, besmittige oc fordømde, vndfengsill, som trode paa hannom, oc

samme legomlighe [E3b] vndfengsill, wille hand aandeligh giøre alsomeniste, aff syn oc Gudt Faders naturlige fry oc gode willie

Jeg tror at thenne Guds sør er meg fød aff then reene oc wkrenckte møø, Maria, oc thet vdhen all brøst oc meen paa syn legomlig oc aandelige Jomfrudom, at han alle synder oc fordommelighe fødsill, bode mijn oc alle tro menniskis, sckulde welsigne oc reengiøre, aff Gud Faders miskundellige forsyn oc sckicke, at the icke her effther sckulde oss noghet skade.

Jeg tror at hand tolde pyne oc plague paa korsid for myne oc alle theris synder, som tror oc forlader seg till hannom. Oc ieg tror at han ther met haffuer welsignedt all pyne oc plague, saa at the her effther kunde inthet skade, men møghet gaffne, fordi 221 ath the hafue met seg bode salighed oc werdkild

[E4a]

Jeg tror at han war død oc iordhet till at dræbe och begraffue alle myne synder, oc all tro menniskins syndher Och ydermere tror ieg, ath hans død haffuer drept all legomlig død, saa at han er nw icke alsomeniste wanmectig till at skade noghet menniske, men han er oc saa bleffuen salig oc nyttelig

Jeg tror at han steg neder till heluede, at han sckulde vndertræde dieffuelin, met sith welde oc tyranne magt swig oc ondskaff, oc grybe hannom till myn oc alle tro menniskis fanghe, at han her effter schulde oss ingen skade kunne giøre. Oc paa thet han sckulde frelsse meg fra heluede, och giøre thet saa magtløst till at skade, at thet her effther skulde i mange maade gaffne

Jeg tror at han tredie dag opstodt aff døde, at han sckulde meg och alle troo mennisker for føre till eeth nyth [E4b] liff, och leffnet. Och ther met saa opwecke meg till naade, och then Helliands gaffuer, at ieg her effter sckulde icke syndhe, men tiene hannom al ene saa ath ieg opfylt meth all naade och dygd, motte fulkomme hans hellige budt.

Jeg tror at han opfoor till himmels oc annammede aff syn Fader kongelig magt oc ære, offuer Guds engle oc alle creatur. Oc ieg tror at han sidher paa Gud Faders høgre, sidhe, thet er

Jeg tror at han er een weldig konge, offuer alle Guds gode creatur, som ere i himmelin, i heluede, och her paa iorden. Oc fordi kan han hielpe meg oc alle tro mennisker y all wor modtgang, oc mod alle wore fiender och wwenner 222 Jeg tror at han sckall igen komme aff himelin, paa werdsins ydeste dag [E5a] at dømme leffuendis mennisker som tha findis y liffue, oc døde som ta ere affganghen. Oc ieg tror at han sckall alle mennisker, oc alle engle ondhe og gode, lade framlede for syn domstool (huar the sckule hannom legomlighe see) till at frelsse meg oc alle tro mennisker, fra legomlig død, sind, oc alth ont. Oc ydermere at pyne medt ewig fordømmelse, syne fyender, vwennyr oc modstandire, saa at wy sckule ewinnelige frelsis fra theris wold oc magt

## Then tredie part aff then Hellige tro.

Jeg tror paa then Helliand Jeg tror then Hellige Cristhen kircke, som er Hellige [E5b] menniskis samfund. Jeg tror oc saa synds forladelse legoms opstandilse oc thet ewige liff Amen.

## Thet er.

Jeg tror icke alsomeniste then helliard, at være een sand Gud, met Fader oc Sør, men oc saa oc inghen kan være met Gud Fader, eller oc komme til hannom, formedels Jesu Christi pyne oc død, eller huad som helst sagd er om Christo Jesu, eller oc kunne forhuerffue noghet aff desse sagde tingh vdhen then Helliands krafft oc naade, formedels huilcken Helliard, Fader, oc Sør, wyle meg oc alle tro mennisker paa tage, opwecke, kalde, och drage, 223 formedels oc in Christo giffue liff, oc giøre meg Hellig oc aandelig, [E6a] oc saa lede meg till Gud Fader, fordi han er then som medt Gud Fader formedels Christum oc in Christo all ting forarbeyder oc giffuer liff

Jeg tror at her paa iorden y huore wyd hun er, er alsomeniste een menig Christhen kircke, som icke andhet er, en alle Hellige menniskis samfun, ther ere tro oc retferdighe her paa iorden, oc hun er forsambled, styrckedt, oc stadfest, aff then samme Helliand oc formedels hannom regeris oc øgis hun daglige, aff samme kirckis sacrament, oc Guds ord.

Jeg tror oc saa, at inghen kan worde salig, vdi han findis i thette samfund, oc er eendrectig oc eensindig met then Hellige kirke, vdi een sand tro, samme Guds ord, Sacrament, haab oc kerlighed. Jeg tror oc saa, at inghen Jøde eller Hedning kan bliffue sa[E6b]lig met samme kircke, vdi han drager seg indt met hende, oc blyffuer henne lyg y alle maade.

Jeg tror oc saa at alting er menig i thette samfund oc christendom, oc huer mantz gods oc got er saa almenneligt, at thet er vnder inghen, mantz besynderlige magt oc herredøme, och fordi tha tror ieg, at alle menniskis bøner oc gode gerninger y thette samfund, sckule komme meg till hielp, oc være paa mit wild, oc styrke meg bode y min liffs tijdt, oc paa myn døde dag.

Jeg tror oc saa, at y thetthe samfund oc y thenne menighed er synds forladilse och inghen andhen stedt. Oc for vdi thenne menighed tha kan inghe gode gerninger, i huore store och manghe the ere 224 gaffne till synds forladelse, Oc ydermere tha tror ieg ath y thette samfund, tha kunne inge syn[E7a]der nar the ladis, y huore store oc mange the ere, hindre samme synds forladelsse, men hun altid bliffuer y huor som helst thette besynderlige samfund bliffuer Huilcked Christus och saa haffuer befalt, oc giffuet syne nøgle, thet er magt till at løsse oc bindhe Ther han saa sagde, huad som helst y løse paa iorden, thet skall være løst y himmelin. Saa sier han oc saa besynderlige till Sanctum Petrum, ther met at betegne thette besynderlige samfund och mennighed, huad som helst then løser paa iorden, thet sckal være løst y himmelin. etc.

Jeg tror døde menniskis vpstandelsse, vdi huilcken then helliand skall opwecke alle legomme, thet er, alle menniscker ondhe oc gode, huert wed sith legomme oc natur, saa at thet samme legomme som war dødt, begraafuet, [E7b] fortærid, oc y atskillige maade forgiort, thet sckall faa liff oc igen komme.

Jeg tror effter then opstandilsse, alle hellige menniskis tillkommendis liff, oc syndige menniskis ewig pyne oc død.

Om alle desse stycker haffuer ieg inghen mysloffue, oc inthe twyll, ath the sckule iw alle fulkommis och scke, aff Gud Fader, formedels hans Søn Cristo Jesu wor herre, vdi oc met then helliand, fordi thet merker Amen. Thet er, at desse stycker ere sandhe, wdi twyffell, vdi wisse oc god loffue.

225

## **EEn kortvnderwijsningh paa the Siw bøner som Pater noster indeholder och først aff [E8a] hennis fortall ther saa lyder Wor Fader, thu som æst y himmelin. Thet er.**

O Almegtiste Gud. Sidhen at thu aff thin vbegribelighje miskund oc gode willie haffuer icke alsom eniste vnt oss, men och saa budhet och lært oss, met thin eniste oc kæriste Søn wor Herre Jesu Christo, at wy sckule icke all ene tro teg at være wor Fader, aff thijn eenbaarne søns detthingen oc werdsckyld, men oc saa, ath wy [E8b] ma triggelige kalde teg wor fader, dog at tw aff tilbørlig ret motte være oss arme sindere, en streng, oc en hard dommere, thi at wy haffue saa offte, och saa swarlighe syndhet mod thijn Guddommelige oc allerbeste willie

Tha beder ieg teg at tu aff then samme miskund oc gode willie, giffuer vdtij wort hierte een stadig loffue till thijn fæderlige kerlighed. Oc at thu lader oss fornymme wdi wort hiærthe aff then Helliands insckud, thenne behaffuelige giede, ther oss giffuer een vskyllidig oc eenfoldig tryghed, saa ath wy maa neffene teg Fader, elscke, bekende, oc paa kalde vdi all fare, och nød, thet aff een giede fuld hw, oc hiærthe

Jeg beder thu wilt oss saa bewaare at wy altid motte bliffue thijne søner oc thet aldrig forsckylde, ath thu wor kiæristhe Fader, sckalt bliffue oss een [F1a] streng, oc een hard Herre, saa at wy, icke heller 226 bliffue thyne vwenner, ther nw ere thyne fry sønner, oc arffuinge.

Thet er teg icke heller nock aff thin godhedt, ath wy kuldhe tegh Fader, men thu wilt oc saa at wy sckule tegh neffne wor Fader, at wy met eendrectig bøn sckule for alle bede,

Thij giff oss till huer anden een broderlig kerlighedt, at wy i sandhed kunne fornymme, thet wy ere huer anders brøder, oc systre, och at thu æst oss een menig oc barmhertig Fader. Oc saa bede for huer andhen indbyrdis, som kødelige brøder tale huer anders beste, till thæriskære Fader.

Then naade giff oss at inghen athspør sith eghen gaffen, oc ey heller hoss teg, glemmer een andens behoff, men at wy kunne elske huer anden, aff een brøderlig kærlighed, som sommeligt [F1b] er, y mellom Guds eyne børen, førsth affleggendis had, affwynd, oc splidactighed. Oc sidhen kan thet sckee, ath wy aff hiertens grund sie icke nw min Fader, men wor Fader. Oc effther thi at thu æst ingen legomlig, eller iørderigis Fader, ther wy see kunne. Men thu æst y himmelin een aandelig Fader, ther bode er wiss vden al twiffel oc ey heller kan nogen tijd døø, oc icke haffuer thu heller then brøst ther legomlige Fædre haffue, som seg icke kunne hielpe, aff theris nød oc trengsil, aff huilked wy kunne sckønie, at thu vbegribelige oc mangefold æst, een bedre fader en the ere, oc helst fordi, ath thu biuder oc lær oss, at wy for thyn sckyld motte forsmaa timelig Fader, fæderne land, rigdom, wenner, slegt, oc foreldre. For thenne sagh kære fader, benaade oss ther meth, at som thu æsth [F2a] wor 227 Himmelscke Fader, saa ladt oss være thyne Himmelscke børen.

Giff oss fordhi then lerdøm, ath wy ingen ting achte, oc sckøde, vden thet Himmeliske arff, ther er wor enisthe siels salighed, at thette forgengeliche fæderne land oc iørderigis arff, ther oss saar behindre, oc omfalde, sckulde icke giøre oss theris lighe iørderighis børn, at wy kunne aff alt wort hierthe oc synd, y sandhed tale oc sye. O tw wor Himmelscke fader, oc at wy motthe saa sennelige blifue thine Himmelscke børn.

## **Then Første bøn. Tith naffen skal Helligt gjoris. Thet er. [F2b]**

O almechtiste Gud, wor allerkæriste himmelscke Fader, thit Hellige oc gudommelige naffen, nw i thenne thijt oc i thenne vsilheds dall, desswær y mange maade forhaaynis, oc foractis, ocwbluelige beskendis, oc brugis vdi mange stycker, teg till inghen ære, men till stoor wanære, forthi thet brughis till synd oc ondsckab, oc thet er nw saa almeneligt, at alt thete fwle werdsins leffnet, maa tilbørlige kallis tith hellige naffns spot, oc haanhed.

Giff oss fordi thijn guddommelige naade, at wy alle the ting rnotthe fly, som icke forde, eller fremme tith hellige naffens loff oc ære, oc lad all troldom dieffuels konst, vchristelige ynscker, bøner, oc paakall, snarlige forgaa, lad oc saa all beswäering, oc formanilsse, segnilse, oc wyelse, ther dieffuelin och 228 andre creatur tryllis medt, formedels [F3a] tith hellige naffen affleggis, oc worde till inthet.

Wdelt aff wore hierther all falsck loffue med huilcke wij anthen sette wredelige loffue til noghet creatur, eller oc misloffue till tegh. Fordryff oc saa snarlige alt Ketteri, falsck oc wrangh lerdøm, ther brugis falskeliche vnder tith naffens hembling, oc orsage, ladt heller inghen bedragis, eller beswigis aff noget betackt skalckhed, wäre seg anthen om sandhett, hellighett, eller retferdighed, huilcke betackte stycker øgensckalcke pleye at bruge.

Lad heller inghen dierffue seg till at swerie om tith naffen, eller oc bruge thet y swyg, falsckhed, oc løgen

Bewar oss fra alle falscke haab, som oss kan fore komme, oc sckiule seg vnder tith naffen, bewar oss oc saa fra en aandeligh høgferdighed, som er een [F3b] forfeng begæring till werdsins heder oc ære, at wort rygte sckall komme wdi ære, acht, oc vrdening.

Oc i all far, oc modgang, tha giff oss thet indsckudh, ath wy kunne paakalle tith eniste naffen, oc ath wy thet icke heller glemme vdi wor døtz tijdt. oc all wor conscientzis trengsill

Giff oss oc saa then naade, at wy vdi alle gode gerninger oc gode ord, alsomeniste loffue oc prys teg, icke begærinde ther fore wor eghen priss, eller oc oss eet stort naffen, men alsomeniste thyn ære fordi all ære loff oc prys hør teg till

Bewar oss oc saa fra then fordømmelige synd som kallis vtacknemmelighed, oc lad andre mange optendis till dygd, aff wort leffnet oc gode gierninger, saa at the ther fore kunne loffue oc prys, icke 229 oss, men tith hellige naffen. Lad ingen heller faa orsage aff [F4a] wor synd, till at foracte, och forhaane tith

hellige naffen, eller at formynscke tith loff.

Bewar oss at wy icke noget begære timeligt eller ewigt, vden thet kand komme tith hellige naffn till heder oc ære oc ther som wy andhet giorde, tha lad oss icke wordhe bønhørde wdi wordt geckery.

Oc saadant eet leffnet giff oss, at wi y sandheds motte blifue tynne søner at thit faderlige naffen, sckulle oss icke falskelige bekomme, ther som wy kalle teg Fader, oc wy syndis dog icke at være thine børn.

## **Then andhen bøn. Tilkommendis worde tith ryge. [F4b]**

Thette arme werdsins leffnet, er eet ryge till all synd, oc ondsckab, och haffuer then ondhe aand till herre, oc høffding, som er een mesther, oc eeth hoffuedt till all synd, oc ondskaiff

Men tith rige er eth herre dømme till all dygd, oc naade Oc thijn alsom kiærste søn Jesus Christus hoffued oc begyndelsse till all naade, er een herre offuer samme rige. Oc forthi hielp oss aller kiærste fader, til saadan dagtinghen, at wy motte komme vnder tijdt hyllist, oc naade.

Oc først offuer altingh, tha giff oss en stadig tro till Christum Jesum, oc eth fast haab oc loffue, til thin miskund mod all wor syndige Conscientzis krankheed, oc een meenløss kierligheid mot teg, oc alle menniscken.

Bewaar oss fraa all misloffue, mishob, oc had, 230 ther oss kandt fortabe, oc [F5a] lad oss fly vkysckheds fwle begeringh oc vnd oss at elscke iornfrudom, oc all reenheidt.

Frels oss fra all twedract, orloff, kiff oc trette, oc giff oss the dygder, ther høre tith rige till, som ere fred, endrectighed, oc sagtmodighed.

Och lad huercken wrede, eller nogen anden hordthed regnere blant oss, men enfoldig mildhed, cristentro, oc loffue wensckab, beqwem lystigheid, oc gotheedt.

Lad icke heller noghen vsckickellig fortørneisse, eller anden siels kranckhed faa machth rnet oss, men giff oss al tijdt lyst oc glæde, affthijn naade, och misckundelige gierninger

Oc met fa ord, lad oss all syndt saa fraa wendis, at wy opfylte med thin naade, medt alle dygder oc gode gierninger, kunde blifue tit herredømme [F5b] oc Rige, paa thet at alt wort hiærthe siell oc sindt, medt all wor macht, och styrcke, vdwtoris och indwtoris wille lade seg aff teg regeris, till ath thiene teg, tine bud, oc thijn willie, oc icke seg sielffue, legommeth, dieffuelin eller werden.

Lad oc thette tijth rige saa begynt, daglige øgis, forbædris, fordis oc fremmis, at wy sckule icke offerfaldis, oc bedragis, aff then suige fulle ondsckab eller aff lædie till thet som got er. Och ath wy sckule icke atter omwendis, oc falde till bage

Oc forthi giff oss macht oc styrcke, oc een stadigh acth, ickæ alsomeniste at begynde eet gott leffnet, men oc saa at framgaa, oc fulkomme thet som begynt er, som propheten syer. Herre opliws myne øgne at ieg icke faller wdi søffne, eller blifuer trett, 231 oc keed vdtij [F6a] thet gode leffnet, leg haffuer een tijdt begynt, paa thet at myn fiende, sckall icke komme migh vndher syn macht igien.

Lad oss oc saa blifue framturinde at thit rige som wentidis er effther døden, motte komme oc beslute thette rige, sorn tw nu haffuer vdi oss begint

Frels oss fra thette farlige, oc syndige leffnet, oc lad oss begere oc elscke thet tilkommendis liff, oc hade thette neruærindis.

Giff oss oc thet hiærtte, ther kandt meer begere døden, en hannom redis

Wendtoss fraa thette forgengellige liffs kiærliheden, oc syndige besøring at thit rige wdi oss kand saa y alle mode fulkommis. [F6b]

## Then Tredie bøn wdtij Pater noster. Werde thyn willie her paa jorden. Som hand err y Hymmelen.

Er thet saa ath wor wyllie lignys modt thyn wyllie, tha kand hand icke ware godt, men altijd ond.

Thijn willie er icke all ene god, men altsombest, oc forthij bør hannom offuer alth bode, at elsckis oc begæreris.

Thij miskunde teg offuer oss. O aller kæriste fader. Oc ladt ingen tingh sckee effther wor willie, [F6a]

Giff forthi oc lær oss eet gott oc stadigt taal, naar som woer willie encten spyldis, eller forhindris.

Lad oss icke fortørnis, eller røris til wrede, nar som noger tyer, eller taler, giør, eller lader, thet som oss er y mott lad oss icke ther fore maledide, eller 232 klage, raabe, eller buldre, men vnd oss ath være saa stille, at wi huercken dømme nogen, eller oc besckerme oss sielue.

Lad oss oc saa ydmyggellige fordrage thennum, alle som ere oss y mod, oc saa platt offuergiffue wor egen willie ath wy kunne thennom loffue, welsigne, oc giøre got, ligewijss som the ther medt fremende thijn allerbeste oc retferdigste willie, y modt wor syndighe willie, oc begering,

Giff oss then naade, at wy all kranckhedt, fattigdom, foractilsse, pyne, pla[F6b]ge oc modgangh, kunde welwillige taale, oc fordrage, saa at wy kunde kende være thyn willie, at wor willie pynis oc plagis.

Vnd oss oc saa at fordrage alle wret oc offuerlast. Oc forthi lad oss aldrigh heffne, eller giøre ont mod ont, eller oc bruge macht modt wold, oc offuerlast

Men lad oss heller glædis aff thijn willie, ther tillstæder saadan modgang Oss till salighed, saa at wy ther faare kunde wyde teg tack, loff oc, ære.

Oc hender oss noget ont, eller nogen vlycke, tha lad oss icke hende legge dieffelind till, eller onde menniske, men thijn Guddommelige willie, ther altingh sckicker oc tilstæder, at wor syndige willie sckall forhindris, oc hellighed forøgis, vdtij tith rige.

Vnd oss oc saa med glæde, oc en got willie, at døø, oc anname døden gant[F7a]scke gierne, effter thijn willie, ath wy sckule icke blifue teg vlydighe, medt retzle oc vtaall.

Lad icke heller nogre aff wore lemmer, regeris effther theris lyst, oc begæring, være seg øye, thunge, hiærte hender, eller føder. Oc lad oss icke heller blifue theris begæringh vnderdanig, men at wy kunne 233 aff tegh gribis, oc fangis. Oc i thine fengsell søndher brydis.

Gæm oc bewaare oss fra all then willie, som er ond, falsck, forthreeden, forherdet, haard oc stum.

Oc giff oss een tilbørlig lydeisse, een fuldkommelig oc en fry hw, och sindt y alle tingh legomlige, oc aandeliche ewige oc forgengelige.

Bewaar oss oc saa for thendt leede synd bagtall, saa at wy ingen beklage eller befføre, paa rycte, eller naffen [F7b]

Lad oss icke heller vredelige dømme om nogen, oc ey heller nogen foracthe till ondhe

O huad bagtall er en stoer synd, oc een swager plage, thy bede wy teg ath thw wendher oss samme synd fra, ath wy teg icke misteckis aff hende

Oc see wy nogen menniskis brøsth ther oss misteckis, vnd oss at wy kunde hende skiale, hemble, oc beteke, oc hende klage all ene for teg, beffalindis all heffen vndher thyn willie

Oc vnd oss saa ath forlade waare sckyldenær, ther oss bryde y modt, ath wy oc saa kunde haffue medt ynck offuer thennom, oc theris ondskab.

Lær oss saa at rettelige kende, thet ingen kand oss sckade medt myndhre, end haffuer iw for thit ansigt gjordt seg sielfuer meget større sckade, paa thet, wy kunde meer røris till miskund [G1a] offuer hannom, end till wrede, oc hannom meer begræde, end tencke paa heffen,

Lad oss icke forthij glædis y theris modgang som oss haffue antten forthørnet, eller standnet y mod, eller y hues mode, the kunde oss mysteckis.

Oc ladt oss icke heller bedrøffuis aff theris framgang oc lycke.

234

**Then Fierde bøn.  
Giff oss i dag wort dagelige brød.  
Thet er.**

Thet brød som spyser Sielen, eer wor Herre Jesus Christus

O tw hemmelscke Fader, giff oss forthi then naade, at Cristi leffnet, ord, oc tale gierningh, oc pyne, motte oss oc [G1b] all gandtscke werden læreris, ther till, at vnderstaas, oc beholdis

Oc wnd oss at haffue al Jesu Cristi tale, gierningh, och leffnet, till eet spegill, oc eet krafftigt exempell

Giff oss thenn naade, ath wy kunde oss trøste, oc hwgsuale, y all wor sorg, oc modgang, aff hans hellige død oc pyne.

Oc lad oss med en stadig tro offuer wynde wor død, met hans hellige død oc pyne, oc vndt oss at wy motte wforfærede følge then allerbeste høffding oc leedsaghere, till eet andhet liff, som ewigt er.

Giff oc then naade, at alle the som lære oc predicke thine ordt, motte thennom met gierningh fuldkomme, seg till salighedt, oc andhre till exempell, oc gott effther sywn, oc saa wdhen all brøst lære fraa segh thyne ord, oc Je[G2a]sum Christum offuer all gantske werden.

Oc framdelis, at alle the som høre thine ord, kunde rettellige lære Christum oc ther aff bædre sig, oc daglige øgis y dygd oc godthed

Oc at tw wille thet oc saa myldelige giffue, oc vnde, at all fremmet lerdom wdthij hwilcken, Christus icke læreris, motte fordriffues aff thijn hellige kyrke.

235

Miskunde teg offuer alle Bisper, Prester, oc thennom som ære besynderlige wigde till Guds Embede, oc offuer alle forstandere, at the motthe oplywsis medt thyn naade, till at rettellige lære oc regere bode medt tilbørlig lerdom, oc Cristelige exempell.

Bewaar oss saa fraa ketterscke, oc splydactige lerdomme, at wy wdtij alle maade, kunde endrectige bliffue, som [G2b] wy forsamlis vdtij eeth dagligt brøt thet er vdtij een daglige lerdom, oc Jesu Christi ord.

Bewaar oc alle thennum, som haffue een sckrøbelligh tro, och loffue till teg, oc thijn hellige lerdom, at the icke falde, oc fare wyld, bedragne aff onde Prelaters oc forstanderis fule leffnet oc forgiftige exempell.

Lær oss aff thyn naade at wy sendelige, oc som tilbørligt er kunde betenke Jesu Christi plaghe, oc pyne, oc hende wdtij wordt hiærte begribe, oc sommelige ther effther at sckicke wort leffnet, oss till salighedt.

Lad oss icke heller paa wor yderste tijdt ombære thet hellige oc sande Jesu Christi legomme.

Lad ocsaa alle Prester, tracthere, oc bruge thet werdigge Sacrament, som tilbørligt oc sømmeligt er, all cri[G3a]stendomme till gode oc gaffn.

Oc lad meg oc alle Cristen menniske y tymelig tijdt annamme, oc bruge thette aller helligste Sacrament, oss till salighed aff thyn naade

Oc meth faa ord, giff oss wort daglige brød, at Christus kand være met oss oc wy ewindellige met hannom, paa thet wy kunde met ære bære wort naffn, effther thy wy kallis Christen folck, aff Christo

236

**Then Femte bøn.**

## Forlad oss wor sckyldt oc brøde, som wy forladhe waare sckyldenær.

Thenne bøn haffuer tegen oc wilkaar medt segh, som er ath wy sckule først forlade waare sckyldenær, thet er [G3b] thennum som modt oss syndet haffue, oc nar wy haffue thet gjordt, tha maa wi syden saa sye, forlad oss nw wor sckyld oc wore synder. Tillforen y then tredie bøn wor begærer oc bedet, ath Guds willie sckulle scke oc fuldkommis, ther will at wy altingh sckule fordrage, met eet got taall, icke at giøre ont mod ont icke heller at heffne wor ouerlast men at gøre thennom got, som oss giør ont effter wor himmelske Faders exempel ther lader syn sooll vprinde, offuer onde menniske oc gode, oc hand ladher reyne bode offuer thennom som ære tacknemmelige, oc vtacknemmellige

Thet bede oc begere wy nw, o Fader at tw wilt hwgsuale wor Conscientzie, bode nw, oc y wor døtz tijd, ther nw saare besckrickis for thyn strenghe oc forferlige dom, aff the synder som hun nw fore seg haffuer. Oc tha mør[G4a]get meer nar døden till stundher

Giff oss forthij thijn fred, vdy ware hiærter, at wy motte med glæde wenthe thijn dom.

Gack icke heller y retthe medt oss effther thyn strengedom, thy at ingen kand tha findis wsckyllum, och retferdigh, nar tw bruger thijn strengheden, oc tilbørligh rett.

Lær oss allerkæriste Fader, ath wy icke forlade, 237 eller trøste oss aff waare gode gierninger, oc werdsckyld, men at wy plat kunde oss indgiffue til thinn w endelige, oc vbegrijfuelige miskund meth een fast och stadigh loffue. Lad oss forthij icke falde vdtij mißhob, aff thette wordt fule oc syndighe leffnet, men heller giff oss then tro, ther wy met wide kunde, thyn miskund ath være bode wydere oc sterckere, en wort leffnet, y hwor dant thet værid haffuer.

[G4b]

Hielp oc saa oc styrck alle menniskis Consci-

entzie, ther y syn døtz tijdt ære wdtij mißhobs fare, eller betagne medt noghen andhen swaager frestilsse, oc besynderlige then. N. eller then N. Mißkunde teg och saa offuer alle the siæle, som ere wdij sckiersyld, och besyndherlige offuer then. N. eller then N.

Forlad bode oss oc thennom al wor sckyld, werdis oc saa till at saa trøste thennom, at thee motte annammis, y tijdt hyllist, oc wensckab

Giff oss aff thijn godhedd, y modt wort onde, som tw haffuer oss bwdet at giøre gott mod ondt

Affstyr oc forhyndre then forferlige lackere dieffuelind, ther alltijdt bode klager oc forøger waare synder, bode nw oc paa wor døtz tijme, oc ther till y alt wor Conscientzis nød, oc trengsyl [G5a] Som at wy oc saa foruare, at y waare klagemaall, sckall inttet menniskis synd meer øgis, eller wydere wdsyes, endt hun y sandheden er.

Oc døm oss icke heller effther hans klagemaall, eller wor arme Conscientzis knur, ther icke heller will tye wor brøst.

Oc hør icke heller wore vvenners oc modtstanderis røst, som oss forklage hoss teg, nat oc dagh, 238 ligher wijss som wy icke heller wille thennom høre, ther andhre for oss belacke oc beklage.

Tag aff oc fraa oss waare synders, oc Conscientzis alsomswariste tinge Oc byrde saa at wy aff thijn misckundheds glædige loffue aff alth wort underlige hiærte, kunde fordraghe lijff, oc død pyne oc all modgang.

## Then Siette bøn. [G5b] Leed oss ey y frestelisse. Thet er.

Wy frestis aff trenne, legommet, werden, oc dieffelind

Oc forthij bede wy teg wor aller kiærste Fader, giff oss thijn naade, ath wy kunde twinge legoms lyst oc begæring, lad oss stryde oc standne y modt legommens offuerflødige attraa, till mad, dryck, søffen, lædie, och orkeløsshedt, lad oss twinge legommet, oc giøre thet vnderdanith met faste, oc sparsom tering, y mad, klæder, søffen, Ro, oc hwile, wecht, oc arbeide, at samme legomme kandt være beqwempt och redebon till gode gierninger.

Benaade oss oc saa, ther medt ath wy motte korsfeste medt Christo alle legommens syndige begæring, till wkysckheydt oc all wkysckheyds orsage [G6a] Oc saa dræbe samme syndher, at wy sckulde thennom her effther icke tiene eller oc giffue thennom noget samtycke.

Vndt oss oc then naade, ath nar wy see noget deylict eller sckønt menniske eller andhre deylige 239 belede, oc creatur. at the icke bliffue oss orsage till syndt eller frestelsse, men at wij heller kunde ther aff faa orsage till at elscke kysckhed oc reenhed. Oc at loffue teg wdtij thijn gierningh, oc thyne creatur

Oc er thet saa at wy høre nogen whøwischhedt, oc vbeqwem tale, oc ther aff wdtij wort legomme fornymme nogen syndig lyst, oc behaffuelighed, lat oss icke ther frygdis och glædis vdtij, men alsomeniste wdij tith loff, oc thin ære.

Bewaar oss fraa then aldsomstørste syndt gerigheyd, oc fraa all begæ[G6b]ringh till werdzens rigdom

Giff oss oc saa then naade, at wy icke atspørie werdsens heder oc ære, welde eller macth, eller och theris begæringh oc samtycke.

Bewaar oss oc saa at thenne verdsens falsck oc swijgh, medt syn bedrægelige sckønheidt, och andhen synds orsage drager oss icke till at tiene sigh

Bewaar oss oc saa at wy icke falde y wdtaall, heffen, och wrede, eller y andre synder aff thenne werdsens ondtsckab, vselheidt oc armodt.

Ladt oss oc saa forsmaa werdtsens løgen, betacktheydt, swijg, lyfft, och falsckhedt, Oc medt faa ordt, ath wy kunde for sye all werdzens ting, onde oc gode, som wy loffuet haffue wdthij wordt døb, oc at wy fæstellige motthe bliffue, y samme act oc lyfft, och ther vdtij daglige forbædris. [G7a]

Bewaar oss fra dieffuels indsckud at wy icke giffue samtycke till homod ther wy medt andre forsmaa, oc møget achte oss sielffue, aff wor rigdom, slegt, macht, wijßdom, lerdom, sckabningh, oc andhre thine gode gaffuer.

Bewaar oss oc saa, at wy icke falde vdtij had oc awindt, for nogen sagh y huor stor hun være kandt.

240

Bewaar oss oc saa at wy icke acthe eller sckøde noghen fræstelse, om tro eller myßhob, medt hiærtens samtyke, være seg nw y liffue, eller och siden y wor døtz tijdt.

O tw hemmelscke oc allerbeste Fader, wer thennom gynstig oc god, ther stryde oc arbeyde emod saa manghehonde fræstelße. Styrck oc trøst thennom, som en nw staa, oc opreysse thennom som ligge oc ære falden

Oc korttelligen bede wy teg, ath tw wille oss med thijn naade saa bestyrc[G7b]ke, at wy i thette syndige och farlighe leffnet, ther er besckelt met saa daglige fiendher, som aldry lade aff at figte, motte aff een fast oc from tro mandnellige stryde, oc syden annamme och faa then ewige krone

## **Then Siwnde bøn. Men frelss oss fraa onth**

Thenne bøn beslutter bode pyne oc heffn. Som then hellige kircke och saa beder, y syne obenbare bøner om gangdage, oc mod andhre høytidher

O Fader frelss oss fraa thijn ewyge wrede. Oc helffuedis pyne. Frels oss fraa thijn strengedom, wdtij wor døtz tijdt, oc paa then yderste domme dag [G8a] frels oss fraa een bradt, oc wbeseedt dødt.

Bewaar oss for waade aff wandt, yld, vwæder, oc torden.

Bewaar oss fraa hungher oc dyr tijdt.

Bewaar oss fraa feyde, oc mandrab Bewaar oss oc saa fraa thjisse sware plager oc sywgdomme. Som ere Pestelentze, Pocker, och andhre saadane plager.

241

Bewaar oss fraa alt ont, oc all legomlig trengsell, dogh saa ath tijdt naffen kand æris y alle thjisse ting, tijth rige till øgelsse, oc thijn Guddommelighe willie till forwarsill oc fulkommelse.

## Amen.

Lad oss forwerffue alle the stycker thesse bøner ære begerindis, och thet [G8b] wdhens twiffuell, oc lad oss icke ther om haffue nogen misloffue. Men meer at wy her aff kunde worde bønchorde, at thjisse stycker kundhe være sande och wysse, saa sye wy alle met glæde Amen Thet er sandt oc wist, fast oc stadfest [Træsnit forestillende Jesu Opstandelse] [H1a]

## **Een korth lerdom och predickin, huore wy sckule rettelige, oc fructsommelige beløbe Jesu Cristi død oc pyne, sckiffet wdti Femthen parther.**

### Første parth.

Saa betencke mange Jesu Christi død oc pyne, ath the optendis til stort hadt, oc wrede modt Jøderne. Oc ther till medt forfølge then arme Judam, met spotscke ordt oc forsmade wijßer. Oc y saa [H1b] maade meene the ath giøre wor herre fyllist, som the oc saa haffue een legomlig barmhertighedt 242 oc medynck, offwer andhre menniske ther pynis, och plagis, nar som the fordømme, oc maledide theris wolsmend, oc Tyranner ther thennom plager. Dog at thet eer meer at haffue amyndelisse aff Jude oc Jøderniss ondsckab, en ath haffue en Cristellig medtynck antthen offuer Christi, eller noget andet menniskis pine oc modgang,

### Anden parth.

Mange haffue och saa, aff Jesu Christi pynes affmyndelisse, nogen betegnet fruct oc nytte, oc besynderlige then snack, som tillegis Sancto Alberto, oc saa lyder. Een tijdt ath betencke wor herris pyne, oc saa medt een føue [H2a] acth, thet er bædre en at faste eth helt aar, eller och huer dagh lesse een heell Psalter. Och the bode tro och efftherfølghe mange simpell menniske. Oc fare dogh wild aff Gudtz rettferdige dom, y modt wor herris døtz oc pynis sande fructh, forthi at the ath spørie, theris gaffen, och profith. Oc for then sagh føre the altijdt medt sigh, oc haffue hoss seg, belede, bøger, breff oc korss Oc mange oc saa mene, at the aff thesse tingh, skule være frij, oc frelsse fraa wandt, yld, swerdt, redsle, och alle andhen fare, ligerwijss som Jesu Cristi pyne sckule icke meer være, en eth exempel till at lyde pyne oc modgangh hwilcket som er hennis rette, oc naturlige krafft.

## Tredie parth [H2b]

Summe haffue och medt Christo stor medtlydelße. Oc offuer hannom stor medtynck. Oc forthij 243  
begræde the hannom medt ynckellige, graadt och klage, ligerwijss som eth andet wsckyligh menniske,  
ther w redelige offuer faldis, som the qwinder giordhe ther fulde Christum vdaff Hierosalems by, oc till  
korsidt. Men at thet wor hannom icke tacknemmeligt, gaff hand merckellige till kende, ther hand straffuede  
thennom och sagde, y Hierosalems qwinner, græde icke offuer meg men offuer edher sielffue, oc edre børn  
Aff thette slag ere the predicke fædhre som medt vdtij Passyn ther ewangelisteene schriffue, giøre, oc  
dicthe, een wandringh till Bethaniam, met mange omslag, oc møget sette y blandt aff iomfrw Maries  
drøffuelsse. Och ther medt gaa the saa wyth wd, at the kun[H3a]de neppellige igien komme, oc for then  
sagh forhalis Passyn saare lenghe. Huad heller thet er giordt till at søffwe, eller waage, thet kenne Gudt Til  
thette flag lyde och the folck, som lære at sckillige fruct aff thet hellige messe embede. Oc forthij meen  
simpel folck ware nock y huor Messyn høris, eller holdis. Oc thet haffuer thennom lerd nogre mestere, ther  
bescriffue mange stycker om thet Hellige Embede. Oc Messyns werdigheedt, ther the dogh sielffue icke  
forstaa. Dog at hun er ick alsomeniste sckicked for syn werdighedz sckyll, men oc saa, ath hun sckall oss  
werdige giøre, oc besyndherlig er, hun sckicketh till at haffue een amyndelsse aff Jesu Christi død, och pyne.  
Oc forthij ther som thisse tingh forsømis. Tha blifuer Messen oss een wfructsommelig gierningh, y huor got  
[H3b] hun er aff syn egen natur. Hwat kunde thet gaffne migh, ath Gudt waare Gudt nar som hand icke  
waare mijn Gudt. Huat nytte er thet at madt er gaffenlig oc 244 sund. Nar som handt icke giffuer oss  
sundheds eller er oss gaffenlig. Thi er thet fare wert, at wy aff mange Messer icke worde thess bædre. nar  
wy icke at spørie Messens sande och rette frucht.

## Fierde parth.

Sa beløbe och somme wor herris død oc pyne, ath nar the offuertencke Christum, oc hannom besckode, tha  
forbistris, the oc saa forstyrlis, at the møste bode hiærtte oc mod, huilcken forfærilse ther burde meer at  
komme aff Gudtz wrede, oc hans vwendelige strengthed offuer syndher, oc syndighe [H4a] menniske, aff  
huilcken Gudt er saa hordt oc rettferdigh, at hand icke wille giffue syn aller kiærste och enisthe søn,  
menniskens kön, vdhen hand skule thet købe saa dyre medt sijn horde død, oc bytter pyne, som hand  
haffde till forn tald y giemmen Prophetens mundt oc sagd. Esaie. liij. For mith folckes synd haffuer ieg slaget  
hannum Effther thij at Sønen er saa medtfaren, huad kunde wy tencke ther sckall hende thennom som ere  
syndere, Och forthy tha findis her y blant vden all sckympt, eet strengt oc wsyelict alwer. huor saa stor, ath  
saa wbegriblig een persoon blifuer menniscken saa gynstigh, at hand will for hennis sckyldt bode pynis oc  
drebis. Oc forthij ther som wy dybelige betencke, at Gud faders søn oc ewige wijßdom taalde død oc pyne,  
tha maa wy forfæreris, oc mø[H4b]get thess meer at wy offte betencke, oc beløbe samme pyne

245

## Femte parth.

Thi sckule wy saa med dybe tanker oc grundelsse beløbe samme pyne at wi sendellige troo oc mene oss  
wære then som haffuer pynt, oc plaget wor herre, forthij at wore syndher haffue thet y sandhed giordt. Oc y  
saa maade forfærede Sanctus Petrus Jøderne. Actuum. ij. Ther han saa sagdhe till all theris meninghet. Hand  
er then som y korsfeste. Sa at Try twsynd menniske bleffue ther aff forsckrickede, oc aff een stoer  
forfærilsse sagde strax till Appostelne, kiære brøder oc gode mend, huat sckule wy giøre. Oc forthij naar tw  
seer oc tencker at Jesu Christi hender oc føder ære y gemen borede, tha [H5a] tenck oc troo, at tyne synder  
haffue thet giordt. Oc nar tw seer hans torne krone, tha tenck oc tro, at hun er tyne syndige oc fulle tancker.

## **Siette parth.**

Nu sckule wy oc saa tencke, at nar som wy see Christum styngis med en toren, tha burde oss at styngis med hundrede twsinde torne. Oc thet bade ewindelige. Oc meget haardere en Cristus wor stungenn. Oc ther som handt wor stungen medt een nagle, y giemen hender eller føder. Tha burde oss ath stingis medt manghe twsinde nagle paa all wor gantscke kropp, oc saa till ewig tijdt piagis oc pynis, som thet sckall een tyt hende thennom, ther icke bliffue deelactige aff Jesu Christi pynis fruct, oc krafft. Thij ath Christus [H5b] ligerwijss som eeth strengheds exemplell, sckall for ingen liwge, ingen sckal hand heller bedrage, oc alle hans omslag ere saa krafftige, 246 oc saa ypperlige ath the offuergaa alt thet som nogen tijdt kandt sckee.

## **Siwende parth.**

Saadan een forschrifikse haffde, Sanctus Bernhardus taget sig till, ther hand saa sagde. Then tijdt iegh gick wde paa gaden oc legte, tha wor døtzens dom giffuen offuer meg vdtij konningens lønlige kammer, then tijdt Kongens enisthe sørn thet hørde, gick hand vt, oc afflade syn Kongelige krone, saa sweptis han vdtij een seck, hans hoffuedt bestydis med ascke, saa kom hand framgangendis barfoed, och wor saare grædendis, forthij hans tienere [H6a] wor dømpt till døde. Jeg saa hannom framkomme oc bleffieg saare forskriket aff saadantnymære, tha ieg sporde megh fore, hørde ieg saadan røst, huad sckall ieg gjøre: Munne ieg een nw sckule leege, oc ther met hans graad bespotte. Oc forthij ther som iegh icke nw effther følgjer hannom. Ock græder medt hannum, tha er ieg i sandhed daarsck, oc forbystrid. Hey syger Sanctus Bernhardus thet er icke nw tijdt ath være tryg, eller at gaa y leeg, huar saadane stycker bedriffuis oc brugis med saa stordt alffware

Oc forthij bødt wor herre y thenne meningh the Hierosalemscke qwinner oc sagde, græder icke offuer megh men offuer edher sielffue oc edre børn Oc sagen inførde hand strax oc sagde Er thet saa att thette brugis y modt thet træ som er grønt oc ferst, Hwadt [H6b] sckall tha sckee modt thet træ som er fornit, som hand wille saa sye, vd aff myn 247 pyne sckule y lære hues i haffwe forsckyldhet, oc huad edher fore staar y hwore thet kandt nw gaa, y blandt folck talis een sand snack, ther saa lyder. Mand slar stundom een lyden rake, ath store hunde sckule ther aff forfæreris. Saa sagde och Propheten om Christo, ald werdsens folck sckule sig offuer hannom begrædhe, handt icke sagde ath the sckule hannom begræde, men seg sielffue. Thet samme fryctede oc saa iødherne som tilforn sagt er Actorum secundo Ther saa sagdhe till the hellige Aposteler, huadt sckule wy gjøre gode mend oc kiære brødere Saa syunger forthy then hellige kircke, ieg beløber medt tancke hans død oc pyne, oc myn siell ther aff forbystris oc forstøris vdtij mit liff, [H7a]

## **Ottende parth.**

I thette stæd sckall thenne tenckilße haffuis bode dybelige oc indherlige, forthij thet er Jesu Christi dødtz, oc pynis sande fruct, oc nytte, at menniscken kand aff hende komme til syn eghen bekendningh, oc vdtij sig sielff forschrückis oc forfæreris, och hwilcken som thet kandt icke naa, tha haffwer hand icke fanget then sande fruct aff Jesu Chrysti pyne. Thet er hans pynis rette natur, at hun gjør mennisen syn lige. Saa at ligerwijss som Cristus wor ynckelige pynt for waare syndher bode paa siell oc krop, saa sckulle och wy medt een efftherfølingh, oc medt wor eghen bekendningh piagis och pynis aff waare syndhere. Thette sckall dogh icke sckee medt mange ordt och [H7b] langh tale, men vdtij dybe tancker, oc at merckelige offuerweye waare syndher, oc thet 248 swarlige, som the y sandheds ere store oc swaagre, aff saadan effther ligning kandt thette forstaas, om eth ont oc sckyldigt menniske dømptis till døde, forthij thet haffde dræpt een Kongis, eller een Førstis sørn. Oc tw dess, emellom qwæder och leegher ligerwijss som tw waare wsckylligh y same drap, oc mord, saa lenge tw blefue forferlige offuer wunden, at samme Konge sørn vær drept aff thyne raadt oc till sckynde, tha sckule strax thenne gantscke werden, y huore store hun er, bliffue teg trang nock, oc serdelis om thiijn Conscientze forlode teg saa, ath tw aff hende haffde inghen tryghedt Saa sckaltu meget meer forsckreckis nar tw medt tancker beløber Jesu christi død, oc pynæ. Oc dogh at the wgi[H8a]ernings mendt Jøerde ere nw dømde aff gudt, oc bleffue ælende, oc landflyctige. The haffue dogh icke andhet

wæred, end thine synders bødeler. Oc tw est then y sandhet, ther haffuer drept Christum Jesum, som sagt er, medt thyne synder som ere tyne raad oc till sckynde.

## Nyende parth.

Then ther fornimmer seg saa hord oc saa wbøyelig, at Christi pine huercken forfærer hannom, eller læer hannom, at kende seg sielff, hand skal møget redis oc frycthe, y huo tw esth, tha bør teg at lygnis Christo Jesu y pyne oc plaghe, huat heller thet sckall sckee i thenne werden, eller oc y then tilkommendis Heluedis pyne, Oc ther som thette icke sckeer at tw anten py[H8b]nis y thette werden, eller y heluidis pine. Tha sckaltu y thijn dødtz tijdt, eller y skerssyld pyne, forsckrickis, oc forfæreris, oc all 249 then pyne taale ther Cristus tolde paa korssed. Men forthij, thet kand neppellige sckee, nar tw ligger befangen i stoer kranckhed, at tw kand tha haffue eller faa thesse merckellige tancker, thij sckalthu nw ther om bede Gudt, at hand weger tijt hierte then stund tw æst y lyffue. Oc lader teg betencke hans eniste søns død oc pyne, thijn siæll till saligheid, forthij tw kand tha icke aff thijn magth, betencke hans pyne, som tilbørligt eer wden Gudt handt serdelis vpliwbær thijt hiærte, oc giffuer teg ther till naade. Icke giffwis heller thenne lerdom fore eller nogen anden y then mening ath tw sckalt hannom aff thijn magt dierffuellige anheffue, eller oc fuld[11a]komme, men at tw skalt først søger, oc begere Gutz naade, at tw motte thenne øffuelsse medt hans hielp oc trøst frambringe, oc icke aff thin mact, oc forthij at thette forsømis tha tracteris wor herris død oc pyne icke rettellige, aff the mennische som till forn taldis om fortij the begære ther icke til Gutz nade, hielp, oc trøst, men forlade seg till theris egen mact oc styrcke, oc brughe ther till besyndherlighe dygt, oc paafund, oc forti begaa the samme pyne legomlige, oc wfructsommelighé.

## Thiende part.

Hwilcken ther y saa maade som nw sagt er, betencker oc beløber Christi pyne een dagh eller een tijme, eller oc fierde parten aff een tyme. Om hannom maa wy tryggelige oc trøstellige sye, at hånd gjør en bædre gierningh [11b] end hand haffde eet heelt aar fastet, eller y samme aar daglige haffde 250 læst een Psaltere, eller oc hørdt Hundrede messer, forthy at sadane tancker fornye oc forwende eet menniske, fraa ynderste oc saa got som føde hende paa thet ny, som hun waare nyes døpt. Oc her haffuer forthi Jesu Christi pyne syn naturlige oc ædele krafft, oc rnact, thy at hun y saa modhæ dræber then gamble Adam, y thet hun fordhriffuer all lyst, glæde, oc loffue, ther kandt haffue till noghet creatur. Saa bliffue wy Christo lige, ther saa wor y alle mode forlat aff syne, at hans himmelscke fader siwntis, oc at forladhe hannom, oc offuergiffue.

## Elløfftte parth.

Efftter thij ath thenne gaffue och [12a] naade er icke wdtij waare hender, tha sckeer thet stundum at wy bede, oc begære. Oc wy dog icke strax forhuerffe men icke skule wy dog strax falde vdi mißhobe, eller lade aff at bede. Gudt hand giffuer oss stundum thet som wy icke begære, effther syn ewyge wijßdom oc fry willie, forthij hand will at hans gaffuer skule være frij vdhen all trengsill. Thi kandt thet offthe sckee om wor bøn icke høris, at wy møget ydmygis oc forsckrickis aff wor Conscientzis drøffuelsse. Oc at wy saare mystekis oss aff waare syndher, oc wort leffnet Thette kant oc saa sckee vdtij wort hiærte, oss vwitterlighe, formedels Jesu Christi pynis werdsckyldt, oc ther som wy icke heller noghet paa hende tencke. Thet sckeer oc offthe at somme klærlige nock med ord, och hiærte begaa Christi pyne, och the ther [12b] aff icke dog komme y theris eghen bekendningh, oc dogh ath 251 samme pyne er thennum legumlige obenbare, tha er hun thennom dog aandellige sckiuld fore, y thet hun er thennom vfructsommelig. Oc for summe skiwlis hun legomlige. Forthij at Gud giffuer thennom indwortis till kendhe thennum vwitterlige, oc forthij er samme pinis frucht oc krafft abenbarlige med thennom, Oc y saa maade kandt thet sckee effter som Gud wender

bladet, at then icke betencker som siwnis at betencke Christi pyne, oc the som ære hoss men messen syes, høre dog inttet aff messen oc at the rettelige høre messe, som icke ære hoess, men hun syes

## Taalte parth

Her till haffue wy været vdtij Je[13a]su Christi pyne oc medlydelsse. Nu wile wy effther begaa Paascke høytijd oc hans hillige opstandeisse. Nar menniscken er tha saa vndherwijst y syen sijnd, som sagt er, oc begynder ath rystis, sckelfuis, oc forfærer, tha sckall ther woccis medt stoor grandtscke, at ther bliffuer ingen sijnd forglemdt vdtij wor Conscientze, ellers kunde thet skee at wy følde y mißhob. Oc fortij ligerwijs som waare syndher ære oss kommen y amyndelsse oc tancker, aff Christi pyne, saa skule wy oc saa kaste thennom alle till Christum ij gien. Oc giøre wor Conscientzie leedigh. Oc forthi sckule wy grandnelige see till, ath wy icke efftherfölge wanwittige folck, som ere wrangelige Christen, ther forti yndwortis y theris hiærte bode æde sig oc syne synder, oc stride medt them som thet waare i theris macht ath bliffue [13b] thennom qwidt anthen aff 252 theris egne gierningher, eller oc medt Penitentz som er faste, lesning, pelegrimis reyse eller oc afflad, huilcket icke kand sckee dog at thenne falske loffue er nw thess vær møget almenneligh. Gode gierninger sckule dog icke forsømmis, oc helst the som ere Gud till loff, legommedt till twangh at thet kand bliffue siælen vndherdanigt, oc wor ieffencristen till nytte oc gaffn. Men wy sckule icke achte oss aff waare gierninger. Ellers bliffue the oc wy waare egne Guder, alt thet gode wy kunde aff sted komme sckule wy altijdt gierne giøre, och een tha lade som wy haffue intet giort

## Trettinde parth

Tha kaster tw tyne synder paa cristum, nar som tw fastellige oc fromme[14a]lige tror, at hans saar oc pyne ere thyne synders bodt oc bedringh, oc at the kunde forthij ther medt afslettis, och betalis, som Esaias propheta sigher Ca: liij. Oc herren haffuer lagt paa hannum allis wore sijnder, thet er pa sin søn Jesum Christum. Syer oc Sanctus Petrus saa, hand er then som haffuer medt pyne oc taall baarid waare syndher paa korsens træ vdthij syn krop. Sanctus Paulus syer och saa Gud haffuer giort hannom till een bod oc eet offer for wore syndher, som icke haffde dog giordt synd, paa thet at wi vdij hannom sckule bliffue Gudtz retferdighedt, y saadane lerdomme, och vnderwijßning sckaltu drystelige sette alt thit hob, oc møget thiss meer att thyn Conscientzie nagger tegh saare oc ther som tw thet icke gjør, oc heller thyn Conscientzie at være tryg aff tijt [14b] 253 anger, oc thyne bødher, tha kommer tw aldrig til roliged met hende, men paa thet siste falder tw med hende, oc hun met teg wdtij mißhob, forthij saa, the synder som bliffue beholden vdti wor Conscientzie oc ther tracterede oc framførde for hendis øhen, the bliffue oss alt forstercke, oc leffue medt oss ewindilige. Men ther som wy see at the ere lagde paa Jesu Christi krop, och ath være offuerwunden medt stoor seyer vdtij hans hellige opstandelsse, med huilcken opstandelsse handt haffuer drept all død, oc wy thet fastelige tro, tha ere wore synder døde, oc forswunden. Men tha sckule the icke bliffue paa Christum. Nar the ere paa hannum lagde, forthi hand haffuer meth syn hellige opstandelsse aff slaget alle synder, oc for then sag seer tw nw ingen saar eller pyne paa hannum Saa [15a] tall Sanctus Paulus. Cristus er død for waare synder sckyll, oc handt opstod oss till retferdighedt. Thet er cristus hand drog oc bar waare syndher vdtij syn pyne oc y saa modhe drepte hand thennom, men vdtij syn opstandeisse gjør hand oss retferdige, fry och frelsse, for all synd, om saa er, at wy thet tro, oc sette ther loffue till

## Fiorrttinde parth

Er thet saa at tw kand thenne tro icke haffue. Tha sckaltu indtfalldhe till gud, meth een gudeligh bøn, fortij then naade oc gaffue som er at rettelige troo, er oc wdtij Gutz hender, och giffuis menniscken stundnum hemelige, oc stundnum obenbarlige, ligerwyss som sagt wor, om then naade ther wy medt, 254 som tilbørligt er, beløbe Je[15b]su Christi død oc pyne, kandt thet och sckee at tw sielff opwecker teg till thenne tro, først

nar thw icke nw betencker eller beseer hans pyne vdwortis till, men inwortsis besckodendis hans wenlige hiærte, och huore fuldt thet er aff kiærliheden mod teg, ther drog hannom till at bære bode thijn Conscientzie oc thyne synder, dog ath thet wor bode suaagert oc wmaageslict, oc ther aff sckall thit hiærte sødme, oc bliffue weegt rnoodt hannum, oc thyn fromme troo sckall optendis oc øgis. Ther nest sckalthu opstye framdelis fraa Jesu Christi mandoms hiærte, oc indgaa till Guds hiærte. Oc ther sckaltu tenke at Jesu Christi kiærliheden haffde icke bleffuet teg bewijst, vden Gudtz willie, aff syn ewigh godheden haffde thet forseet oc sckicket, oc at Christus wor Gud Fader lydig, thet wor aff then [16a] kierliheden hand till tegh haffde. Nar tw thette tencker tha sckaltu fornymme eet Guddømeligt hiærthe, som er modt teg bode got oc fæderligt. Oc som Cristus sagde, førmedels hannum tha sckaltu dragis till Faderen, oc ther met thyn vnderstandnelssse begribe desse Jesu Christi ordt. Saa haffuer Gudt Fader ælst werden, at hand wille hende giffue syn eniste søn. Thette er rettellige at kende Gud. Nar som handt vnderstaas oc begribis, icke wdi wijsdoms eller mæctigheds naffen, ther oss kunde forfære, men wdtij godheds oc kiærliheds tytell. Her kand tro och fromheden fastellige bliffue oc wedhenge, oc eth menniske wdtij Gud fødis paa thet ny, oc till hannum omwendis.

255

## Femtynde parth [16b]

Nar som tijth hierte er y saa maade fast giort in Christo Jesu, saa ath tw æsth nw bleffuen syndens fiende, oc thet aff kierliheden, oc icke aff redsle som tw kandt haffue for nogen pyne tw frycther. Ther effther sckall tha Jesu Christi pyne være teg eet exempli wdtij all thijn liffs tijt, dog skal hun anderledis beløbis her effter, en tillforn wy haffe betenkt oc beløbet hende ligerwyss som eth dybt sacrament, ther oss drager, oc regerer, men nw sckulle wy hende saa betencke, oc agte, at wy tagindis aff hende effther siwn, beghynde oc saa nogen gierning, Exempell. Nar som sorg oc kranckheden beswaare teg tha tenck huore lethe och rynge the ere mod Jesu Christi pyne oc huasse nagle. Oc nar teg bør at giøre, eller lade noghet, ther tw icke wylle. Tha tenck huor Christus wor fanghen, oc bunden [17a] tyttet, oc dragen hyd oc dyd, som thennom løste ther hannum trengde. Och nar tw frestis till hoffmodt, och høgferdighed, tha tenck oc see huore thin herre oc Gudt wor spottet, oc hengd y mellom two røffuere. Oc naar som wkysckheden oc legoms lyst stynger tegh, tha tenck huore Jesu Christi kleyne legomme wor hudstruget, slaget, stunget, oc y gennum boridt, ydermere nar thw frestis till had, eller awindt tha tenck at Christus med raab oc graad haffuer bedet for teg, oc alle synne vwenner, modt hwilcke hand medt retthe motte haffue bruget stoer strengheden. Oc nar som tw betagis medt noghen sorg eller modgangh, aandelige, eller legomlighe, tha sckaltu styrcke tijt hierte, oc saa sie. heya hwy 256

skulle icke ieg fordrage een lyden bedrøffuelsse, effther thy, at myn Gudt oc herre Jesus Cri[17b]stus suette blod wdtij yrthegorden aff stor sorg, oc bedrøffuelsse. Sendelige thet motte være een haanlig, och forsmædelig swend, som tha wille huilis wdtij een blød sengh, naar som hans herre pyntis oc stridis till døden. Nw kantu see y saa maade findis styrke oc prijss, mod alle syndher, oc thet er rettellige at dyrcke Jesu Christi pyne saa medt tancker at henne beløbe. Oc thette er hans pynis sande fructh och krafft. Oc thet menniske ther saa øffuer sigh wdtij Christi død oc pyne, giør y sandheden bædre gierning, end thet hørde alle passyr predickis, eller oc hørde alle the messer ther nogen tijdt syes, icke forthij at messen er ondt, men at hun er vfructsommelige wdtjen thenne betenckelsse, oc amyndelsse, missen er y sandhed got, nar hun rettelige hører. Oc the ther saa bære Christi [18a] naffn oc leffnet y theris hiærte, oc gierninger, the kailis rett Cristen menniske. Som Sanctus Paulus syer y saadan menningh. Thij som høre Christum till, the haffue effther hans exempli korsfest theris legomme, med syndt oc syndig begæringh, thy ath Christi pyne bør icke at tracteris medt ordt, oc belede allene, men medt gierningh. Oc wdtij sandheden. Saa paa mynder oss then samme Paulus, oc siger offuer weyer, oc betencker hannum, ther haffuer fordraget mod segh sielff saadan gienselsse aff syndige, mennisker at thij skule icke trettis oc wansterckis wdtij ædhre hiærtte, oc synd. Sanctus Petrus syer oc saa forthij at Christus haffuer værit legomlige pynt, tha skule y oc saa met samme tancker 257 bewebnis, oc stiørckis, men thesswær, thenne amyndelsse oc begang er saare komen [18b] aff syn waane. Dogh at Sancti Petri oc Sancti Pauli sende breff, ere fulde aff saadan lerdom, Jesu Christi pynis rette krafft oc natur, som icke kand betegnis, eller figureris, then haffue wy forwendt, oc hendis amyndelsse haffue wy aldsomenisthe malid paa pappyr. oc wegge.